
INGRID SLAVEC GRADIŠNIK

Zgoščena oznaka Krekovega znanstvenega dela in recepcija njegove filologije v izbranih delih o zgodovini slovenske etnologije in folkloristike opozarjata na presojnost disciplinarne zgodovine in ostrita poglede na nastajanje narodopisja v drugi polovici 19. stoletja. O Krekovem delu ponujata nekoliko ambivalentne sklepe: je začetnik slavistike v Gradcu in tudi začetnik filološkega, romantiško motiviranega, vendar tudi znanstvenega narodopisja; angažiral se je, čeprav neuspešno, ob načrtu izdaje zbirke slovenskih ljudskih pesmi in zanjo pripravil uredniška izhodišča; kritiki sta bila podvržena njegov mitološki nazor in posredno tudi t. i. mitološka šola 19. stoletja. Zaradi delovanja v nemškem znanstvenem prostoru in nemškem jeziku je razumljivo tudi, da so mu bili med njegovimi sodobniki tuji kritiki naklonjenejši od domačih. Prispevek ne kanonizira Kreka, temveč kontekstualno opozarja na stranpoti, ki so ob splošno priznanih dosežkih enakovreden fenomen disciplinarne zgodovine.
Ključne besede: Gregor Krek; zgodovina etnologije; narodopisje v 19. stoletju, slovanska filologija, mitologija.

A condensed review of Krek's scholarly production and of the reception of his philological work in select texts on the history of Slovenian ethnology and folklore studies attempts to clarify the beginnings of ethnography in the second half of the 19th century. As a scholar, Gregor Krek is viewed in a somewhat ambivalent manner: the founder of Slavic studies in Graz and the editor engaged - albeit unsuccessfully - in the preparations for the publication of an extensive collection of Slovenian folk songs for which he had devised his own editorial concept; and a follower of the mythological orientation and of, although indirectly, the so-called mythological school of the 19th century. Since he was active within German academia and wrote in the German language, foreign scholars were more benevolent to his work than domestic critics. Rather than canonizing Krek the article merely tries to draw attention to digressions that, along with the generally acknowledged achievements in ethnology, represent an equally interesting phenomenon of disciplinary history.

Keywords: Gregor Krek, history of ethnology, 19th century ethnography, Slavic philology, mythology.

Zgodovina ima svoje rabe, tudi pri definiranju discipline...

[Urry 1996: 277]

POGLED NA 19. STOLETJE – PRESOJENA ZGODOVINA

Znanstveno delovanje Gregorja Kreka sodi v čas, katerega splošne narodopisne težnje so na Slovenskem razmeroma dobro osvetljene. 19. stoletje se z razgrinjanjem mnogoplastnega in mozaičnega narodopisnega obzorja in bolj ali manj reflektiranim tipanjem po raziskovalnih prijemih kaže kot ključno obdobje, ki je soustvarilo podobo etnološke vede v fazi njene poznejše institucionalizacije in znanstvene razvejitve. Ob vse boljši raziskanosti danes v njem razbiramo niz sočasnih zastavkov za premisleke o dojemanju narodopisne snovi, o

motivacijah, nazorih in »usposobljenosti« tistih, ki so o njej pisali, o načinih raziskovanja, slogih ubesedovanja razisk(ov)anega, mestih objavljanja itn., zaradi česar v njem ni mogoče videti časa *ene same zgodbe, ker ni enega samega toka...*, *tudi ni ene same misli ali glavne ideje* [Fikfak 1999: 15].

Če se ob tem po nazorih raziskovalcev zgodovine etnologije na Slovenskem zdi pomen 19. stoletja nespodbiten, pa ni tudi enoumen, saj se recepcija narodopisnega delovanja v tem času zarisuje v loku med afirmativnim in odklonilnim. Pogledi zgodovinarjev (znanosti) se praviloma ne morejo izmakniti sedanjostnim pristranostim, tj. predvsem sočasno splošno uveljavljenemu pogledu na to, kaj, v konkretnem primeru, pomeni (ali naj bi pomenila) etnologija (vključno s folkloristiko), in tudi specifičnejšim osebnim nazorom o njej, zato so (bili) ti pogledi diferencirani. Trenutna samorazumevanja vede vedno vzvratno re-konstruirajo njene historične podlage in pot oziroma za nazaj definirajo njeno znanstveno in strokovno obzorje. Podobe zgodovine etnologije (s folkloristiko) so zato v določenem smislu neprimerljive oz. razložljive samo s pozicije, s katere so napisane.

Raziskovalci, ki so utemeljevali znanstvenost¹ etnologije skozi obzorje raziskav ljudske kulture, so v 19. stoletju našli tiste začetke, ki so bistveno zaznamovali njeno poznejšo raziskovalno razvejitev [npr. Kotnik 1944].² Po drugi strani pa se je s spremembo paradigme, bolj osredinjene na navidez manj problematična definitorna koncepta – način življenja oz. vsakdanje življenje, kakor se je v etnologiji na Slovenskem polagoma uveljavljala od 60. let prejšnjega stoletja – mejnik definicij etnološke problematike premaknil za nekaj desetletij nazaj, pod konec 18. stoletja, v čas razsvetljenstva.³ S te perspektive se je čas romantike, ki se je tipološko v narodopisju raztezal do zadnjih desetletij 19. stoletja, izrisal celo kot

¹ Odgovor na to, kaj pomeni »znanstveno« na splošno v znanosti(h), še zlasti pa v humanističnih vedah, nikakor ni preprost ali premočrten: tu mislimo na reflektirane pozicije o raziskovani problematiki (»predmet« raziskav, koncepti, teorija), o načinih raziskovanja (metodologija), o razmejenosti/razmejljivosti z drugimi vedami ali znanstvenimi področji, o institucionaliziranosti oz. profesionaliziranosti in disciplinarnem habitusu, katerega pomembna sestavina je – kljub spremenljivim historičnim preferencam – tudi tradicija (zgodovina) disciplinarnih problemov. Tako je 'paradigma' vede osmišljena kot celota in znanstvena skupnost v njej najde svojo kognitivno, historično in socialno identiteto.

² Ob strani puščamo pogosto dilemo o njenih začetkih in njeni periodizaciji. Splošno velja, da je točka začetka določena z vsebinskim, problemskim, konceptualnim, profesionalnim ali epistemološkim izhodiščem in da skladno s tem zgodovini etnologije in antropologije lahko sledimo od antike (oz. Biblije), s ključnimi mejniki v renesansi, razsvetljenstvu, romantiki, na začetku 20. stoletja [gl. npr. Harris 1969; Kremenšek 1973; Urry 1996; Barnard 2000], s kanonizacijo terenskega dela ali »etnografizacijo« [Stocking 1989]. V »slovenskem« primeru sta tako npr. Kotnik [1944] in Novak [1986] razbirala »etnološko« snov od prvih pisnih virov, z metodološkega stališča pa tega mejnika skoraj ni mogoče postaviti pred 19. stoletje, saj o etnologiji / folkloristiki kot posebnem znanstvenem področju – kljub pomenu npr. Linhartovega in Hacquetovega »razsvetlenskega« dela – pred tem časom ni mogoče govoriti. Gre preprosto za vprašanje, kdaj znikne misel, *da nekdo dela nekaj šele takrat, ko ve, da nekaj dela, z nujnim pridržkom ali dodatkom, da je potrebna samorefleksija posameznih dejanj ali postopkov, ki pripelje do takšne vednosti ali jo omogoči* [Fikfak 1999: 10].

³ Npr. Kremenšek 1978, 1979, 1980, tudi po sočasnih zgledih v drugih nacionalnih etnologijah v Evropi; pred njim deloma že Novak, ko je pisal o Košiču [Novak 1949, 1958, 1986], Linhartu [Novak 1973, 1986], Hacquetu [Novak 1974, 1986], starejše opozorilo preberemo celo pri Murku [Murko 1896].

»antietnološki«, kot čas prevlade folklorističnih izhodišč. Ob njih naj bi imeli – z vidika prezentističnega branja, ki se je bolj poistilo z razsvetljesko kakor romantiško paradigmo – opraviti z nekakšno regresijo, korakom nazaj. Ta pogled, ali določneje – antitetična tipologija⁴ – je bil problematiziran z drugačnim videnjem izhodiščnega interesa etnologije oz. folkloristike (zanimanje za kontekst vs. tekst, tudi za totalno vs. partikularno) in z branjem zgodovine etnologije, ki je sledilo žanrom narodopisnih besedil, upoštevajoč okolje strokovne oz. znanstvene produkcije, jezik, metodiko pridobivanja podatkov, avtorjevo socializacijo in pripadnost znanstveni skupnosti, pollaikom ali laikom, ljubiteljem [Fikfak 1999: 195–210]. S te perspektive je mogoče tudi znotraj tipologije razsvetljenskega in romantiškega modela videti več realizacij nekakšnih splošnih tendenc duha dobe in z njimi tudi njenih družbenozgodovinskih podlag.⁵

V zvezi z znanstvenim statusom etnologije je treba ponoviti večkratna opozorila na terminografijo disciplinarnih poimenovanj in njihovo vsebino: termin etnologija (skupaj z etnografijo in njenimi prevedki, npr. v nemščini *Volkskunde* in *Völkerkunde*) se v izobraženskem diskurzu resda uporablja že od pozne druge polovice 18. stoletja [Lutz 1983 (1985); Vermeulen 1995; Kaschuba 1999], vendar se zbiralci in raziskovalci snovi in vprašanj, ki jih danes imamo za etnološke, sami niso razumeli kot etnologi, etnografi. Disciplinarni kontekst je bilo široko, antropološko motivirano historiografsko obzorje, praktične pobude zanj pa so bile v srednjeevropskem prostoru, pa tudi širše, vezane mdr. tudi na državoznanske interese. V splošnem romantiškem ozračju, ki nikakor ni krepilo le narodne zavesti t. i. majhnih narodov,⁶ je bil narodopisni / etnološki interes premaknjen s pretekle in sodobne vsakdanje

⁴ Shematizirani razločki med razsvetljesko in romantično smerjo v etnologiji: interes za kulturo (ali način življenja) kot celoto / osredinjenost na njene posamične segmente (predvsem fenomene duhovne kulture), tj. tematska kompleksnost / specialistične analize; pritrjenost na družbenozgodovinske podlage kulture / odtrganost od nje, interes za vse družbene plasti / omejenost na (dozdevno starožitno) kmečko kulturo; (pretežno) sinhrona / diahrona perspektiva; historiografska / mitološka orientacija; sinteze / drobno zapisovanje [povzeto po Kremenšek 1978, 1979, 1980, 1981, 1982]. – Tudi Novak je ob Linhartovem *Poskusu zgodovine Kranjske...* sklenil: *Žal ... to delo ni bilo nadaljevano v tako velikopotezni obliki in je romantično gledanje na ljudsko življenje ... odmaknilo preučevanje (ljudske kulture) zgodovinskim vidikom ter zašlo v drobno zapisovanje in opisovanje* [Novak 1973: 61].

⁵ V razsvetljenstvu, npr., to dovolj zgovorno ponazarja primerjava med velikima deloma Linharta in Haqcqueta, podoba je še bolj diferencirana, če jo dodatno osvetlimo s Košičem, v romantiki pa bi raznorodnih zgledov našli še več. Zadošča pogled v Kotnikov »Pregled slovenskega narodopisja« [1944], zlasti pa v poznejše raziskave zgodovine slovenske etnologije: kljub npr. Vrazovim [Baš 1982] in Korytkovim vsobsežnim načrtom [Novak 1986] je imel v praksi prednost interes za slovstvenofolklorno oz. pesemsko gradivo; ob njem so pa bili v narodopisni produkciji od srede 19. stoletja s pozornostjo na širok etnološki in folkloristični interes »odkriti« dotlej »spregledani« pisci (npr. J. Trdina [UO GSED 1980], J. Volčič [Fikfak (ur.) 1988], V. Urbas [Stanonik 1979]) in strokovno raznorodni žanri, v katerih se je zapisovalo narodopisje [Fikfak 1999].

⁶ Ta poudarek beremo npr. pri Kotnikovi splošni oznaki časa romantike, ko poroča, da je Herder *pisal o zatiranju Slovanov, o potrebi, da se zbero slovanski običaji, pesmi in povesti. Sam gleda v slovansko bodočnost v trdni veri, da se bodo ti propadli, nekoč marljivi in srečni narodi, predramili iz svojega dolgega, lenega spanja ter se otresli suženjskih verig. Narodno izročilo tolmači kot odsev narodnega duha. V romantičnem narodopisju je sprva poudarek na estetski vrednosti in zanimanje se je osredotočilo na narodne pesmi.* [Kotnik 1944: 26–27] Kotnik je v nadaljevanju omenil tiste, ki so se tako ali drugače sprotiprijemali z ljudsko

kulture kot celote na interes za prvine kulture, ki so po tukajšnji recepciji herderjanskega nazora najneposredneje in najzvesteje žarčile narodov duh.⁷ Znanstvena raven raziskav takšnih fenomenov, zlasti duhovnih, se je poslej, analogno germanistiki, oblikovala predvsem v slovanski filologiji, zunanja (zunajznanstvena) pobuda pa je bila poudarjeno narodnokonstitutivna. In tudi filologov in drugih zbiralcev in raziskovalcev snovi in vprašanj ljudske kulture v 19. stoletju še ni mogoče imeti za etnologue.⁸ Strogo vzeto, je o etnologiji mogoče govoriti le s perspektive druge polovice 20. stoletja, ko se je na Slovenskem naposled utrdila pod tem imenom (pri čemer seveda nikakor ni šlo samo za nominalno vprašanje).⁹

Terminografija sicer nakazuje, ne govori pa tudi eksplicitno o »znanstvenosti« etnološke in folkloristične vede.

Še bolj poudarjeno to velja za vire: *Raziskovanje nobene evropske ljudske kulture se ni začelo na podlagi izoblikovanih načel, namenov in metod, marveč se je razvijalo počasi z zapisanjem 'zanimivosti, nenavadnosti'* [Novak 1986: 367]. Tudi drugod etnologi, antropologi, folkloristi razbirajo oblikovanje disciplinarne problematike od čim starejših pisnih idr. virov, ki posredujejo podatke ali drobce o posamičnem ljudstvu ali ljudstvih, o njihovih kulturnih posebnostih in značilnostih, navadah itn. Iz teh virov res še ni mogoče neposredno razbrati kakega izostrenega ali usmerjenega interesa, saj skozi presevajo radovednost, čudenje, očaranost nad kulturno drug(ačn)im, le posredno tudi pojasnjevanje kulturnih razločkov in podobnosti, vsekakor pa ponujajo zanimiva branja o kulturi piscev in opisovanih. Šele njihovi bralci oz. interpreti jih zaradi vsebine in vprašanj, ki jih razpirajo, zanazaj naredijo za »etnološke«, »antropološke« ipd. Kar jim »manjka«, je (zbiralčeva / raziskovalčeva / avtorjeva)

pesmijo (U. Jarnik, katerega dejavnost je bila sicer precej širša, V. Vodnik, J. Rudež, A. Smole, E. Korytko, F. Prešeren, S. Vraz).

⁷ Herder je bil pri nas sprejet skozi recepcijo romantike predvsem s stališča literarne in duhovne zgodovine [npr. Virk 1989; Kos 1996], pa vsaj posredno tudi narodopisja [najprej Jarnik 1812; Kotnik 1944; Stanonik 1981]. Tako je bil nedvomen njegov nazorski vpliv na kulturno zgodovino in filologijo, manj pa je (bilo) poudarjeno – čeprav Kotnik piše, *da je spojil zanimanje za eksotične narode s študijem domoznansva v angleškem duhu* in da je na takšni podlagi *zraslo zanimanje za ljudstvo na osnovi lastnega dela za domoznansva, starožitnosti in jezikoslovje* [Kotnik 1944: 26] – da je (bil) njegov »duh ljudstev / narodov« univerzalno antropološki fenomen in da je njegov koncept kulture vključeval tako univerzalni kakor partikularni (celo kulturnorelativistični) vidik, ki je bil ob specifičnih družbenozgodovinskih razmerah in stanju duha t. i. majhnih narodov, razumljivo, odmevnejši. – O širšem Herderjevem pomenu pričajo mdr. tudi sodobne raziskave zgodovine antropologije [npr. Vermeulen 1995; Stocking (ur.) 1996; Bunzl 1996; Barnard 2000].

⁸ Tudi sam izraz *etnologija* je imel v slovenščini 19. stoletja drugačen pomen, kakor ga ima danes [prim. Baš 1984]. Na Slovenskem takrat ni bilo institucij, ki bi ustvarjale in reproducirale takšno znanje; znanstveni diskurz je domoval pretežno v tujini in v tujem jeziku. Skratka: ustrezno razvejen intelektualni in komunikacijski prostor, katerega vsi segmenti naj bi se prekrivali/ ujemali tudi z rabo zvrstno in funkcijsko razvejenega slovenskega jezika, se je v drugi polovici 19. stoletja šele počasi oblikoval [Fikfak 1984, 1999].

⁹ Iz občutka za poimenovalno zadrego je npr. Kremenšek za njene akterje vpeljal termin »*nosilec / nosilci etnološke misli*«, Novak je svojo knjigo naslovil nevtralno – z »*raziskovalci slovenskega življenja*« [Novak 1986]. Prim. Baš 1984. Zadregam odpomore raba izrazja, ki je bila za določen čas značilna [gl. Fikfak 1999; Slavec Gradišnik 2000]. Termin »etnologija« je bil sicer v rabi tudi že prej, vendar z drugačnimi poudarki (npr. Ehrlich).

eksplicitna refleksija o motivaciji, snovi, prijemu (metodi), tj. tista drža, ko nekdo preišlja o tem, kar počne v okviru kanona discipline (kaj, kako, s kakšno motivacijo).

Zasnutke bolj »disciplin/ir/anega« (usmerjenega, sistematičnega, nadzorovanega) diskurza vsekakor lahko iščemo in najdemo vsaj od Valvasorja naprej (t. i. baročna historiografija, nekakšna dedinja starejših kozmografij), nato pri Linhartu (razsvetljenska historiografija) in Hacquetu (razsvetljensko državoznanstvo in domoznanstvo), v akademski (univerzitetni) filologiji 19. stoletja pa so postale značilnosti znanstvenega govora tako rekoč samoumevne:¹⁰ filološki diskurz je razložil znanstveno od laične obravnave, vse bolj se je s tem definiral tudi prostor, v katerem se je razširjal in razvijal strokovni / znanstveni govor (v Sloveniji predvsem publicistika v slovenskem jeziku; nanjo je bil prvi pozoren Kotnik [1944]).¹¹

RECEPCIJA KREKOVE FILOLOGIJE

Krekovo znanstveno delo

Krekovo osmislitev, da bo zbiranje *od roda v rod podedovanih biserov duševnega imenja ... narodu v slavo in učenosti v napredek*, lahko beremo tudi kot pomenljiv začetek zgodbe filološkega narodopisja (ob še premalo etnološko preišljenim zastavkom pri Kopitarju in Miklošiču), ki sta jo dokončno, vsak po svoje, sklenila in usmerila Karel Štrekelj in Matija Murko. Govori hkrati o zavestni rabi zbranega gradiva za znanstveno obravnavo in o nazorski orientaciji, po kateri je to poslanstvo narodnotvorno. Sočasne in poznejše presoje Kreka kot znanstvenika so neposredno povezane z dejstvom, da je deloval v kompetentnem in priznanem okolju (univerza), ki ga je z delovanjem na graški slavistiki soustvarjal in utrjeval tudi sam (ob Miklošiču na Dunaju), z njim pa normiral, tudi za slovensko znanost, ločnico med laično in znanstveno obravnavo, razvidno že v njegovi prvi monografiji [1869].¹² Na tem mestu lahko samo ponovimo ugotovitev, da so bili takrat akumulacija interesa, strokovna zavest in potreba po specifični obravnavi in usposobljenost raziskovalcev tolikšni, da so bili prebiti okviri zgolj ljubiteljskih in pretežno laičnih prijemov [Fikfak 1999].

¹⁰ Ob tem nikakor ne gre prezreti strokovnosti zemljepisno, zgodovinsko in domoznansko osredinjenega pisanja takratnih izobražencev, predvsem učiteljev, ki so prav tako pomembno soustvarjali narodopisno tradicijo, vendar diskurzivna raven teh spisov ni primerljiva npr. s Krekovimi razpravami 'O pomenu slovanske tradicionalne literatura kot vira za mitologijo' [1869] in 'Uvodom v slovansko literarno zgodovino' [1874, 1887].

¹¹ O pomenu institucij za razvoj znanstvene in strokovne dejavnosti je že precej prej in najbrž prvi eksplicitno opozoril Murko [1896] in mdr. nakazal, da bi morala približno štiri desetletja pred tem ustanovljena Slovenska matica (1864) opravljati tudi naloge nekakšnega znanstvenega, učenega društva: *Najbolje bi bilo, da Slovenska matica razdeli svojo znanstveno in poučno-zabavno delavnost. Seveda bi se morali ustanoviti znanstveni odseki, ki bi lahko imeli skupna in strokovnjaška zborovanja ter bi skrbeli, da se pri nas širi stroga znanost v slovenskem jeziku, posebno pa, da znanstveno preiskujemo in opisujemo naše kraje, naše ljudstvo in našo zgodovino.* – Podrobneje o dejavnosti Slovenske matice Bernik (ur.) 1964, o folkloristiki in narodopisju v njej Merhar 1964.

¹² Zelo skrčen povzetek v sestavku »Važnost ustnega slovstva (tradicionalne literature) kot izvirnik basnoslovju (mythologiji)« [Krek 1872].

Proti koncu 19. stoletja – ko je začel Štrekelj izdajati zbirko *Slovenske narodne pesmi* [Štrekelj 1895–1923], za katero velja, da je hotela *biti predvsem znanstvena*, da bi bila *kritičen prispevek k psihologiji slovenskega naroda* [Štrekelj 1898: VII, VIII], in ko je Matija Murko poročal o narodopisni razstavi v Pragi 1895 in mdr. opozoril na skrb, *da se pri nas širi tudi stroga znanost v slovenskem jeziku, posebno pa, da znanstveno preiskujemo naše kraje, naše ljudstvo in našo zgodovino* [Murko 1896: 136] – se je znanstveno narodopisje dokončno uveljavilo v slovenskem izobraženskem okolju in v slovenskem jeziku; tako pa tudi v mediju sporočanja dokončno kanoniziralo etnično oz. nacionalno paradigmo. Vendar ne Štrekelj ne Murko tega ne bi bila dosegla brez zaledja različnih disciplin v mednarodni znanosti in svojih slovenskih predhodnikov – slavistov J. Kopitarja, F. Miklošiča in G. Kreka na dunajski in graški univerzi. Narodopisnemu segmentu filologije (ob jezikoslovnem in literarnozgodovinskem, mestoma tudi splošno kulturnozgodovinskem in arheološkem) sta ob poprejšnji bogati in na empirični vidik osredinjeni dejavnosti in strokovnih zasnutkih (npr. metodična navodila za zbiranje in zapisovanje) naposled mogla zarisati relativno samostojnost: načrti obeh so bili velikopotezni, sama sta jih sicer zmogla uresničiti le deloma, vendar so določno označili znanstveni program poznejšega narodopisja (folkloristike, etnologije) [prim. Muršič in Ramšak ur. 1995].

Gregor Krek ni njun predhodnik le zaradi tega, ker sta ga nasledila na graški univerzi,¹³ temveč ker je – kot univerzitetni učitelj – ob definiranju dela narodopisne oz. folkloristične snovi (»tradicionalne literature«) izrecno predvidel in prakticiral znanstveno obravnavo in zanjo s svojim znanstvenim delom postavil izhodišča za nadaljnje raziskave.

Od mladih let je bil zainteresiran za slovstveno izročilo domačega okolja. Že v ljubljanskih srednješolskih letih se je seznanil s Korytkovo zbirko *Slovenske pesmi kranjskega naroda* in pisanjem v *Novicah*:

Spoznal je, da so ta izročila del naše narodne identitete in da zaostajamo v zbiranju teh izročil za ostalimi slovanskimi narodi. Zavedal se je, da bi zlasti dijaki o počitnicah morali zbrati čimveč tega dragocenega blaga, zato se je v to delo vključil tudi sam, saj je zapisal, da je tudi pri nas »še dosti pesmi med ljudstvom, česar sem se sam prepričal, ker dano mi je bilo zapisati jih nekoliko še nikjer tiskanih, ktere bom kmalo priobčil. [Dolenc 1993: 148]

¹³ Razmerja med Kreckom in Štrekljem in Kreckom in Murkom naj ne bi bila posebej prijazna. Štrekelj je prišel na graško stolico za slovenski jezik in slovstvo 1. 4. 1897: *Prof. Gregor Krek je Štreklja sicer sam predlagal (unico loco), a ga je sprejel tako nenaklonjeno, da bi bil Štrekelj »najrajši na Dunaj nazaj odšel.«* *Rojaka in edina zastopnika slovenske vede v tujem mestu se nista več našla, kar je bilo seveda obema v škodo. Murko, ki mu prof. Krek prav tako ni bil naklonjen, razlaga Krekovo odklonilno vedenje s tem, da se je »tedaj od raznih strani po nepotrebnem in netaktno žalilo njegovo samoljubje, njegova razdražljivost pa je bila že znanilka bolezni, za katero je umrl.«* *Murko še piše, da ta stolica marsikomu ni bila »simpatična zaradi njenega postanka in imena, smatrala se je za potrebno zlo in vsled tega se je naglašalo načelo, da v Gradcu ne more biti dveh rednih stolic za slovansko filologijo, dasi je slavistika na vseh avstrijskih univerzah tako urejena, da je poleg stolice za slovansko filologijo še druga stolica za dotični deželni jezik.«* [Kropej 2001: 56–57]

Kot šestošolec je v *Novicah* priobčil romansirano ljudsko povedko »Divji mož« [Krek 1858a], v kateri se kažejo *tri Krekova nagnjenja, pomembna za njegovo prihodnost: do ljudskega slovstva, do slovanske kulture... in do jezikoslovja* [Dolenc 1993: 149]. In še pred filološkim študijem v Gradcu je objavil spis »O naši književnosti«:¹⁴

Bilo bi želeti, in skoro je dolžnost, da mladeniči, ki imajo rodoljubno srce, obhodijo kraje svoje domovine in med ljudstvom marljivo nabirajo národске stvari: povesti in pesmi. – Komur je znano, kakšne vrednosti so, bi gotovo ne držal rok križem. Pesmi narodne kot tudi povesti so zrcalo narodnosti; one nam živo pred oči stavijo življenje naših pradedov, ki so nam ravno v njih zapustili spomenike zgodovinske in basnoslovne. [Krek 1858b, nav. po Dolenc 1993: 149]

Navedek zgoščeno izraža njegove ambicije in nakazuje držo do »snovi« in »obravnave«: snov je ljudsko izročilo, predvsem ubesedeno, raziskave motivira rodoljubje, povezano s herderjanskim nazorom, da je besedna ustvarjalnost zrcalo naroda in njegove zgodovine, in grimmovskim o mitoloških sledih v njej. Za nameček je zavrnil moralno ozek pogled na ljudsko pesništvo, ki se je sprenevedal pred tistim, kar se je med ljudstvom govorilo in pelo, *kar ni zgolj v pobožnem duhu zapetega*, s pridržkom do ponočnjaških in *dostikrat umazanih poskočnic*, ki da spodrivajo *veliko spodobnejše narodne* [Krek 1858b, nav. po Dolenc 1993: 150].

Izhodišče je pozneje [1869], kot že izobrazen strokovnjak, opremil z definicijo »predmeta« oz. raziskovalne problematike – *tradicionalne literature*, z znanstveno argumentacijo in s filološkim znanstvenim aparatom (zgodovinska in primerjalna metoda; tekstna kritika); spoznavnega obzorja ni omejil s slovenstvom, iz zgodovinske perspektive ga je kulturnozgodovinsko videl in utemeljeval v slovanstvu.¹⁵ Rodoljubno zbiralsko in izdajateljsko vneto v zvezi z ljudsko pesmijo, značilno za prvo polovico 19. stoletja, je povzdignil v znanstvenega interesa vredno dejavnost. – Zanimiva pa je ob tem poznejša Krekova opomba, ki po svoje odseva razloge za takratni mačehovski odnos do narodnega blaga: *Nekateri nimajo zato sposobne znanosti, drugi imajo premalo domovinske ljubezni, nekaterim pa se take reči celo otročarije zdijo* [Krek 1877: 107].¹⁶

Iz prvega navedka [Krek 1958b] utegne biti zanimiva še ena podrobnost: zbiranje je naložil *rodoljubnim mladeničem*, ki se zavedajo, *kakšne vrednosti so národске stvari*. Takšne

¹⁴ Dolenc utemeljeno pravi, da bi mu bolj ustrezal naslov »O naši ljudski književnosti«, saj piše o zbiranju in pomenu ljudskih izročil [Dolenc 1993: 149].

¹⁵ Pri tem upoštevamo še dvojje Krekovih besedil iz istega leta: sestavek »Cena pesem narodnih« [Krek 1858c], v katerem se že razgleduje po dosežkih drugih slovanskih narodov in analogno opozarja, kako bi morale biti Slovencem v ponos njihove epske in lirске pesmi; izvorna pesem »Radost mladega pesnika« [Krek 1858b, 1859], v kateri mila deklica, poosebljena Slovenija, pesniku podaja liro, da bi z njo slavil domovino in slovanstvo. – V Krekovih dijaških in študijskih letih so izhajale *Kmetijske in rokodelske novice*, *Slovenska bčela*, *Slovenski glasnik*, ki so priobčevali poleg slovenskega tudi slovansko gradivo.

¹⁶ Zlasti zadnje je zanimivo, saj se je ob narodopisju, pa tudi poznejši etnologiji zaradi trivialnosti (ali, parafernalijske vsakdanjosti, kakor bi rekel Malinowski), s katerima se ukvarjata, dvomilo o njunem »znanstvenem« statusu, ki pa je bil, če smo določnejši, bolj povezan s samo metodo in interpretacijskimi dometi kakor pa samim empiričnim »predmetom« oz. snovjo obravnave.

vrednote lahko neguje vsaj nekoliko izobražen posameznik, ki je zbiralec, dobavitelj gradiva,¹⁷ medtem ko je interpretacija v učenjakovi domeni. Tako je bila ob (socialni, prostorski) razdalji med raziskovalcem in raziskovanim s personalno razdelitvijo dela na zbiranje in znanstveno preučevanje ta razdalja še globlja.¹⁸

Krekova akademska pot se je začela s pridobitvijo privatne docenture za slovansko filologijo in literaturo leta 1867 in z načrti za prve semestre predavanj. Ob historično-primerjalni jezikoslovnii specializaciji tako doktorata, habilitacijske razprave in načrtovanih predavanj, je zapisal:

Da bo predmet v celoti zajet, bo treba pritegniti še pomožne znanosti in jih upoštevati: literarno zgodovino, arheologijo, mitologijo, etnografijo in paleografijo ... Jezikovna znanost stoji v ozki zvezi z etnografijo, ki se medsebojno dopolnjujeta, kajti jezik in ljudstvo se medsebojno pogojujeta... Pri arheologiji bi najprej upošteval tisto, kar se naslanja na pozitivni temelj in gotove končne rezultate... Glede mitologije bo komaj mogoče kaj sistematičnega povedati, kajti najdišča, ki vsebujejo neoporečne dokaze, še niso dovolj raziskana, v ljudstvu dremajoči in v različnih zapisih ležeči material še ni zbran. Kot preuranjeno bi se zdelo, kajti veliko gradiva bi bilo treba zbrati in raziskati, da dobimo fiziognomije božanskih likov, ki bi omogočile dokončno izgradnjo slovanske mitologije. [Nav. v Dolenc 2001: 45]

V prvem akademskem letu je ob predavanjih iz staroslovanske slovnice, staroslovenske pisave (glagolice) in njenih spomenikih namenil semester predavanj pomenu slovanske tradicionalne literature kot viru za slovansko in primerjalno mitologijo¹⁹ [Dolenc 2002: 53],

¹⁷ O tem govori tudi Krekov zapis v *Novicah* 1877, ko ugotavlja, da bi lahko duhovniki, učitelji in dijaki, *ki med ljudstvom na kmetih žive... , da ni le vsak eno pesem, pravljico ali kako drugo narodno drobtino pobral in zapisal!* Svetoval je, da si najprej ogledajo takšne objave v *Novicah*, Janežičevem *Glasniku* in *Slovenski bčeli*, Majarjevem *Slavjanu*, da bi presodili, kaj je vredno zapisa in kaj ne. Samo zapisovanje pa naj bo *poposod tako, kakor narod govori, da se naznanjajo naglaski (akcenti) in druge posebnosti*. Zapisovalcem je priporočil, da se udeležujejo kmečkih ženitev, botrin, godovnic, opazujejo pastirje na paši, se pridružijo *kmetiškim delom*, od zapisovalca pa je pričakovati, da *mora tudi sam znati se narodno vesti, peti pesmi, znati običaje, da ga nimajo za neumneža; rešiti in nastavljati zagonetke (uganjke) itd. ... , da zna več pesmi na pamet peti, praviti pravljice itd. in ne sme takih reči nikoli v pričo ljudi v nič devati ali zasmehovati. Največ uspeha gotovo doseže tak, ki je sam kmet ali pa rokodelec, samo da umeti mora, omenjeno stvarino zapisati.* [Krek 1877: 107]

¹⁸ Podobno beremo pozneje pri Štrekljevih navodilih. Vendar bi bilo preveč, če bi premisleke, začete pri Vrazu, pričakovali od kabinetnih filologov: ti so imeli navsedanje vselej opraviti samo z besedili. Zares se je tega, kar prinaša etnografska praksa, med filologi zavedel Murko – iz lastnih izkušenj pri terenskem raziskovanju južnoslovanske epike na Balkanu. Tvegala bi presojo, da se je folkloristika (v sodobnem metodološkem pogledu) zares zgodila šele pri njem. – Sicer pa so premisleki o teh razmerjih bili tudi pozneje še dolgo le tu in tam navrženi; predmet metodologije (z epistemologijo vred) pa so postali šele v zadnjih desetletjih.

¹⁹ Krekov celoten predavateljski načrt nazorno predstavlja takratni filološki kanon: obsegal je literarno zgodovino (2 uri skoz 4 semestre), jezik in etnografijo (2 uri v enem semestru), arheologijo (2 uri skoz tri semestre) in paleografijo (1 uro v enem semestru). S takšnim načrtom se je konstituirala slavistika v Gradcu; prej je namreč 44 let po 3–4 ure predaval »štajersko slovenščino« za duhovnike in uradnike jurist iz Slovenskih goric Lovro Kvas [Dolenc 2001: 45–46, 47]. – Ob tem je zanimiva primerjava s Štrekljevimi

ki so napovedovala pripravo in izdajo razprave 'O pomenu slovanske tradicionalne literature kot viru za mitologijo' (*Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie*, 1869). Za Krekovo, pa tudi še poznejšo literarnovedno in folkloristično koncepcijo snovi raziskovanja je ključna njegova definicija »tradicionalne literature« kot nezapisane literature, ustnega izročila,²⁰ po čemer se loči od estetsko, umetniško motivirano zapisane duhovnosti posamičnih ljudstev. Oboje skupaj imenuje literatura, ki je v obeh »vejah« najtesneje zrasla z zunanjim in notranjim življenjem ljudstva: njen razvoj in napredek sta odvisna od njegove kulture, prav tako pa literarni dosežki zaznamujejo duhovni tip življenja ljudstva; literatura daje osebnost narodu in jo določa. Krekov sklep je ponovitev teze *Die Literatur ist die Nation* [prim. Krek 1887: 481]. Tradicionalna literatura nosi sledi davnega časa, ki sega daleč v arijsko pradobo, embrij poznejših svetovnih ljudstev; na to kulturnozgodovinsko podlago so naprej opozorile primerjalne raziskave jezikov (1816, Bopp) in nekoliko pozneje na njihovi podlagi raziskave mitov. Sledi starožitnosti v tradicionalni literaturi se razkrivajo v njeni 'formalni' (oblikovni-jezikovni, ritualni) in 'realni' (žanrski) strani [Krek 1869: 5–7]. V teh dveh smereh je svoje raziskave zastavil tudi sam.

Navedeno izhodišče je razvil v obsežnem delu 'Uvod v slovansko literarno zgodovino' (*Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, v dveh izdajah, 1874, 1887²¹), v katerem je ob etnogenetičnih in vprašanih jezikovnega razvoja (oz. razvoja jezikov) na podlagi primerjalnih etimoloških analiz²² obsežen del namenil kulturnozgodovinskim temam, ki se razen v jeziku (glavni vir njegovih interpretacij²³) in jezikovnih spomenikih (oboje je predmet jezikoslovja

---

načrtom predavanj na dunajski univerzi približno dve desetletji pozneje (1886): 1. Primerjalna slovnica slovanskih jezikov; 2. Slovanska literarna zgodovina; 3. Razlaga slovanskih spomenikov; 4. Slovanska etnografija; 5. Slovanske starožitnosti [Kropej 1995a: 22]. Štrekelj pa ni bil pionir (slovanske) starinoslovne in narodopisne problematike, saj je bila hitro po univerzitetni reformi (1848) na Dunaju leta 1849 ustanovljena Stolica za slovansko starinoslovje, ki jo je do smrti leta 1852 je zasedal J. Kollár. Tega leta je utemeljitelj slovanske filologije na dunajski univerzi Fran Miklošič prevzel tudi starinoslovne vsebine in imel v naslednjih letih mdr. predavanja Razlaga slovanskih pravnih spomenikov, Slovanska ljudska poezija, O virih slovanske mitologije, Slovansko starinoslovje, Slovanska etnografija. Njegov naslednik Vatroslav Jagić je imel ciklična predavanja Pregled slovanske etnografije. Etnografsko-starinoslovna predavanja je imel tudi privatni docent za slovansko filologijo Franz Pastrnek [Bockhorn 1994: 417].

²⁰ *Wir nennen diesen Literaturzweig den traditionellen, weil derselbe nicht durch schriftliche Fixirung, sondern durch mündliche Ueberlieferung von einer Generation zur anderen sich fortpflanzend als geistige Erbe dem Gedächtnisse der Völker erhalten geblieben ist...* [Krek 1869: 5].

²¹ Kakor piše Krek v 'Predgovoru k drugi izdaji', ga je k njej spodbudilo dvoje: prijazen sprejem izdaje iz leta 1874, predvsem pa dejstvo, da je z leti, na podlagi novih spoznanj postala potrebna nova izdaja: vsa poglavja so bila predelana in razširjena, da se je obseg potrojil, aktualizirani so bili referenčni viri in literatura [Krek 1887: ix–x]. Ohranil je načelo iz prve izdaje, naj glavno besedilo ne bi bilo preveč razkosano in so podrobnejša pojasnila zbrana v opombah. Teh je dejansko več kakor besedila nad črto, v njih se razkriva Krekovo eruditstvo.

²² O tem več v prispevku A. Šivic - Dular v tem zborniku.

²³ Na začetku prvega razdelka, v katerem predstavlja Slované kot Arijce, opozarja, da so zgodovinski viri in njih, kolikor jih je pač bilo, marsikdaj potonili, prav tako pa zadovoljivih odgovorov ne omogočata »materialna arheologija« in »fiziološka arheologija« – prav nasprotno: le še bolj jih zapletata v uganko in najostreje kombinacije v interpretaciji pogosto zavijejo na stranpoti, pri tem pa zlasti odpomore primerjalno jezikoslovje. Na njegovi podlagi je zibelko Slovanov (ob podrobni dokumentaciji različnih

ali filologije v ožjem pomenu), književnosti in tradicionalni literaturi (predmet literarne vede, druga tudi filološkega narodopisja), razkrivajo v izročilu šeg in navad in verovanju (predmet narodopisja). O tem priča obsežno poglavje 'Cultur- und Sittengeschichtliches' v 1. knjigi (str. 354–439)²⁴ in tako rekoč v celoti 2. knjiga: 'Allgemeine Bemerkungen über die slavische traditionelle Literatur und deren Beziehung zur Culturgeschichte, zunächst zur Mythologie' s podpoglavjema o formalnih in realnih vidikih tradicionalne literature – Die formale Seite der traditionellen Literatur (razdelka o jeziku in šegah – Die Sprache in Die Sitte) in Die reale Seite der traditionellen Literatur (razdelki o literarnih vrsteh/vrstah/žanrih (pravljice in pripovedke; reki; vraže, čarni izreki in uganke, pesmi – Märchen und Sagen; Sprichwörter, Aberglaube, Zaubersprüche und Rätsel; Lieder).²⁵

Krek je v prvem poglavju tega izjemnega dela pri dokazovanju srednjeazijskega izvira večine sodobnih evropskih ljudstev upošteval tudi fizičnoantropološke argumente in ob jezikoslovni uporabljaj sočasno antropološko in etnološko literaturo.²⁶

V drugem delu 'Uvoda v slovansko literarno zgodovino' je najprej v humboldtovski tradiciji argumentiral vezi med jezikom in njegovimi govorci oz. govorno skupnostjo (ljudstvom, narodom).²⁷ Jezik je posrednik misli, miselnih kompleksov, s katerimi se pripadniki

---

tez o izvoru Indoevropejcev) postavil v Centralno Azijo, v bližino gorovja Pamir, kar potrjuje tudi njihova fizičnoantropološka podoba.

²⁴ Tu je mdr. zbral historična poročila, ki govorijo o razvoju Slovanov med arijskoevropsko skupnostjo in slovanskim ljudstvom, in poročila o intelektualnem in moralnem položaju starih Slovanov na podlagi šeg, navad in načina življenja slovanskih ljudstev (Plinij Drugi, Klavdij Ptolomej, Jordanes, Adam iz Bremna, Prokopij iz Cezareje, Pavel Diakon, Konstantin Porfirogenet, Al Masudi, Ibn Haukal idr. arabski pisci, Helmold, Saxo Grammaticus idr.): fizični habitus, značaj (miroljubnost, svobodoljubnost, gostoljubnost, humanost do vojnih ujetnikov, skrb za soljudi in šibkejši spol), gospodarstvo, bivališča, družinska ureditev, demokratična družbena ureditev, poglavarji in razločevanje med stanovi, poimenovanje rodov, nagnjenost do petja, prvine vere v vrhovno (Perun) in druga božanstva (Dažbog, Veles), boginje, mitična bitja (vile, rusalke, jagebabe, mora, vampirji – volklodlaki), darovanje bogovom, duhovni in svetišča, prazniki in praznovanja (sončni obrat, pomlad, kres), verovanje v posmrtno življenje in dušo, prebivališče duš (primerjalno s krščanstvom), pokopavanje, sežiganje in čaščenje pokojnih, naposled tudi o morebitni »pisavi«. – V tem poglavju je spregovoril o težavnem raziskovanju mitologije: potrebno je veliko vložene truda za malo rezultatov, še zlasti ko je treba iz kaosa nesprotujočih si, pogosto apriorističnih konstrukcij, izločiti nezdružljivo. Navedeno je ponazoril z zgledom razprave »Veles, Volos in Blasius« [Krek 1876], pri kateri je bila npr. očitna »pristranost« virov, nastalih v krščanski pisni tradiciji, v kateri se je vzpostavila in utrjevala kristianizacija poganstva.

²⁵ Morda je ob tem koristno opomniti, da pozornost na razločevanje med »formalnim« in »realnim« vidikom ni Štrekljevo dognanje.

²⁶ V opombah navaja npr. *The native races of the Russian empire* (London, 1854); *Zur Entwicklungsgeschichte der Menschheit* (Stuttgart, 1871); *Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde* (Berlin, 1871); F. Müller, *Allgemeine Ethnographie* (Wien, 1873); O. Peschel, *Völkerkunde* (Leipzig, 1874), *Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte*, G. Klemm, *Allgemeine Cultur-Geschichte der Menschheit* (Leipzig 1843); P. J. Šafařík, *Slovanské starožitnosti* (Praha, 1837) in v nem. izd. *Slawische Alterthümer*, 2 zv. (Leipzig 1843, 1844), F. S. Krauss, *Sitte und Brauch der Südslaven*, Wien 1885, W. Mannhardt, *Germanische Mythen* (Berlin, 1858); številne »nacionalne« etnografije, npr. O. Kolberg, *Lud. Jego zuyczaje, sposób žycia...* (Warszawa in Krakow, 1865–1884), zgodovine, idr.

²⁷ Jezik je poleg drugih psihičnih momentov, od katerih je na prvem mestu religija, odločilno merilo pri določanju narodnosti: jezik je tisto, kar posameznike povezuje in določa, utemeljuje njihovo posebno

enega ljudstva ali naroda ločijo od drugih. Če ljudstvo zgubi svoj jezik in se prilagodi tujemu, zanihajo tudi značilnosti njegovega pogleda na sveta. Z jezikom, ki meri kulturnozgodovinski pomen ljudstva ali naroda, je najtesneje povezana literatura (*celota v pisavi in besedi ohranjenih duhovnih produktov naroda* [Krek 1887: 479]), najprej tisti del, ki ga imenujemo *tradicionalna* in v kateri ima tudi slovanski mit svoje trajno prebivališče,²⁸ torej nezapisana, posredovana ustno z generacije na generacijo, in naposled zapisani dosežki duha, rojeni v poetični ustvarjalnosti (»prava literatura«) [Krek 1887: 480].²⁹ Za starejša obdobja nezapisane literature je tradicionalno slovstvo posrednik kulturnega fonda slovanskih ljudstev, v njej je najti njihove najbolj arhaične pečate. Krek je ob tem napovedal svojo »delovno« omejitve: obravnavati je nameraval le izbrane vidike posamičnih vej tradicionalne literature, podrobnejše raziskave pa so predmet mitologije, kulturne zgodovine, zgodovine šeg itn. Tako sta po zgledu primerljivih raziskav v nadaljevanju obravnavani formalna in realna stran: najprej jezik (str. 484–569) in šege (569–606), nato pravljice in pripovedi,³⁰ reki, čarni izreki, vraže, uganke in pesmi.

V poglavju o jeziku je konkretiziral povednost jezikovnih vsebin za osvetlitev starejših obdobjih duhovnega življenja slovanskih ljudstev in pri tem izrecno poudaril, da so zadevni izsledki predvsem v prid kulturni zgodovini, saj je slovstvena zgodovina le njena veja, ki historično razvija in pojasnjuje duhovne produkte ljudstva [Krek 1887: 484]. Pozoren je bil na osebna in krajevna imena, ki govorijo o naravi oz. okolju, oboje pa preseva tudi v mitologiji (terio- in zoomorfoza, mitične metamorfoze /ljudje – živali – rastline/), govorijo o gospodarskih oblikah, iz katerih so izpeljana tudi imena ljudstev, na imena mesecev in poimenovanja delov letnega kroga, ki povzemajo oznake časa po dogajanju v naravi ali človeških opravilih, opozoril je na prekritje poganstva s krščanstvom (imena praznikov s svetniki). Navedeni zgledi so, kakor je poudaril, le majhen del bogatega besednega zaklada, kar sicer postavlja v ospredje pozornost na besedoslovje, nič manj pomembni pa niso gramatika, pomenoslovje ali semaziologija, sinonimi, polinomija, ljudska nomenklatura oz. ljudska terminologija z ljudsko etimologijo. Pomembne raziskave je naložil slovanski dialektologiji.

Poglavje o šegah in navadah (*Die Sitte*) je upravičil z dejstvom, da je z njimi povezano

---

eksistenco in je kal njihovega notranjega in zunanjega načina življenja. Če smo ljudje z jezikom del človeške celote, smo z maternim jezikom pripadniki naroda, ki govori ta jezik, in brez njega nimamo svoje individualne in kolektivne zgodovine, ki jo ustvarja in omogoča prav jezik. Narod brez jezika je narod brez zgodovine. Materni jezik je najbolj naravno, najgloblje in najneposrednejše izrazilo našega notranjega življenja, je oblikujoča moč, je skupna zavest, je najsvetejša lastnina, s katero narodnost stoji in pade. Tako sta jezik in narod medsebojno določujoča se pojma [Krek 1887: 477].

²⁸ Krek se tu opira na Maxa Müllerja (*Einleitung in die Vergleichende Religionswissenschaft*, 1874), ki je menil, da je za prazgodovinske dobe značilno najtesnejše razmerje med ljudstvi in religijami, enako kakor razmerje med ljudstvi in jeziki, zato sta jezik in religija najizvirnejša in temeljna elementa za oblikovanje ljudstev [Krek 1887: 479].

²⁹ Pripomnil je, da tudi tradicionalna, nezapisana, literatura postane enkrat zapisana; bistveni razloček med njima je v umetniškem postopku.

³⁰ Razloček med njima je, po bratih Grimm: *Pravljica je poetična, pripovedka historična* [Krek 1887: 606].

tisto, kar je zapeto ali povedano, čeprav seveda ta dejanja ne sodijo k literaturi, so pa njen okvir (izvirni kontekst), kakor je jezik njihova posoda (oz. medij, kod). Prav s šegami (poleg jezika in verovanja) vsako ljudstvo ohranja svoje duhovne vrednote in obzorje, v njih pa tudi mitske poglede, ki povzemajo naravnim analogna dejanja (npr. čaranje za plodnost pri poročnih šegah; klicanje dežja z metanjem kamenja v vodo analogno gromu; žrtvovanje in darovanje itn.).

Obravnavana »realnega« vidika tradicionalne literature je osredinjena na Krekova dognanja o slovstvenih žanrih, v katerih so *zadnji čudoviti odzveni prastarih mitov ... Mitično je podobno drobnim koščkom razpočenega dragega kamna, ki ležijo raztreseni na tleh, prekritih s travo in cveticami, in jih lahko odkrije le ostro oko* [Krek 1887: 607].³¹

Drugi pomemben Krekov angažma je bil povezan s pobudo za izdajo zbirke slovenskih ljudskih pesmi pri Slovenski matici (SM), katere odbornik je bil od njene ustanovitve leta 1865. S Krekovim sodelovanjem je bilo leta 1868 v *Novicah* objavljeno vabilo za zbiranje ljudskih pesmi, s katerim bi dopolnili že zbrano gradivo različnih zapisovalcev in Vrazovo zbirko, ki jo je SM 1870 pridobila iz Zagreba. Krek se je posvetil zbirki, ki mu je bila zaupana v pregled leta 1871, ko je tudi obljubil natis prve knjižice za leto 1873. Do takrat se mu je v obsežnem spisu posrečilo pripraviti načela za kritično izdajo [Krek 1873],³² nato pa se je umaknil ter izstopil tudi iz odbora, najbrž predvsem zaradi Bleiweisovega 'avtokratičnega gospodarjenja'³³ v Slovenski matici [Merhar 1964: 120]. Posvetil se je delu na univerzi in v naslednjem letu izdal Uvod v slovansko literarno zgodovino [Krek 1874], poslej pa do druge izdaje tega dela [Krek 1887] objavil predvsem krajše jezikoslovne in tri pomembnejše mitološke prispevke [1876, 1881, 1882] in se angažiral ob novo ustanovljenem znanstvenem časniku *Kres* [1881]. Poznejša pomembnejša prispevka sta ob krajših slovstvenozgodovinskih in jezikoslovnih člankih razprava o slovenski književnosti za 14. zvezek (Koroška in Kranjska) zbirke *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild* [1891] in ureditev slovanske pesniške antologije *Slavische Anthologie* [1895].

Etnologi o njem

Ko se sprašujemo, kako je Krekovo delo odmevalo v prispevkih za zgodovino slovenske etnologije (v njenem narodopisnem in »sodobnem« toku), je smiselno ločiti med Krekovemu

³¹ Nav. po J. in W. Grimm, *Kinder- und Haus-Märchen*, Berlin, 1819: xxi. – Problematika je v tem zborniku predstavljena v razpravah M. Klobčar in M. Stanonik.

³² Nekoliko prej sta o zbiranju in zapisovanju ljudskih pesmi (po Vrazu in Korytku) pisala Majar [1850] in Janežič [1851].

³³ Iz pisma J. Cimpermanu, 8. 11. 1873 [NUK Ms 484]: *z odborom Matice po večini že zdavnaj nisem zadovoljen. Bleiweis tudi tam avtokratično gospodari, a mož vam ne zna drugo kakor zabavljati, sumničiti in vse tisto zagovarjati, kar je po mojem mnenju društvu bolj v kvar nego v korist. Bojim se, da bodo prišle stvari do tega, da bodem iz odbora odstopil. Zelo me žali, če naš edini znanstveni zavod tako slabo napreduje, in ker je temu v prvi vrsti vsekakor kriv odbor, ki društvo vodi in zastopa, bi ne bil rad sokriv tej marnji. Vsak moj predlog je bil zavržen, v odseke sem bil le navidez izvoljen; nikdar nisem dobil niti najmanjšaga znanstvenega spisa v pretres.* [Nav. po Dolenc 2002: 59]

življenju sočasno in poznejšo recepcijo, čeprav se ta pogosto sklicuje na prvo in jo »prepišuje«, kar je v marsičem pripisati zakoreninjeni oz. ne nanovo preiščeni metodologiji in epistemologiji in skladno s tem usmerjenimi branji.

Zadrega, ki jo ponuja prezentistična interpretacija zgodovine discipline, je, da se o Kreku govori kot o etnologu; s takšnega stališča so s Krekom razumljive težave. Upoštevajoč uvodne opombe je primerno in ustrezno o Kreku tako s sodobniške kakor zgodovinske perspektive govoriti izključno kot o filologu oz. specialistu za posamična filološka področja.³⁴

Za časa njegovega življenja zapisi o njegovem znanstvenem delu sodijo v izobraženski krog (filologov), zato tudi takratno recepcijo, ki tu ni posebej obravnavana, zamejujejo na eni strani filološko obzorje (npr. Jagičeva nenaklonjenost, Štrekljev komentar Krekovih izhodišč za urejanje zbirke, strokovne ocene 'Uvoda v slovansko literarno zgodovino'), v katerem je Krek dejansko deloval, in na drugi strani krogi oz. skupine, s katerimi je bil v stiku (sem sodijo komentarji o njegovi poeziji, o dejavnosti v zvezi z izdajo Vrazove zapuščine oz. priprave zbirke slovenskih ljudskih pesmi – pogovori in zapisi v Slovenski matici in sočasnem tisku, širša odmevnost 'Uvoda v slovansko literarno zgodovino', drugi časopisni zapisi o njem, največ ob smrti).³⁵

Po njegovi smrti so krajše in daljše omembe o njem in njegovem delu zapisane v splošnih priročnikih (enciklopedije, leksikoni ipd.)³⁶ in, razen v literarnozgodovinski literaturi, tudi v spisih, ki obravnavajo zgodovino slovenske etnologije. V teh se o njem piše praviloma v kontekstu značilnosti narodopisja druge polovice 19. stoletja. Predstavitev pa so, kakor omenjeno, različno motivirane, torej spisane z različnih izhodišč – bolj ali manj prezentističnega oz. historicističnega in z vsebinsko in po obsegu različnimi oznakami časa (družbenih in zgodovinskih dejstev, splošnega duhovnega in intelektualnega ozračja), v katerem je deloval, biografskih in bibliografskih dejstev, širšega pomena njegovega dela [prim. npr. Kotnik 1944; Novak 1986; Kremenšek 1975, 1978 in 1981; Fikfak 1999].

Drugi tip prispevkov, prav tako povezan z zgodovino slovenske etnologije in folkloristike, je bolj osredinjen na posamična Krekova dela in probleme v zvezi z njimi. Sem lahko prištejemo povzetke in komentarje o načrtu Slovenske matice, da uredi in z dopolnitvami izda Vrazovo zapuščino v zbirki slovenskih ljudskih pesmi [Glonar 1923; Merhar 1964; Koblar 1964; Terseglav 1987; Dolenc 1995], in tiste, ki so posredno ali neposredno povezani z njegovim slovstvenozgodovinskim delom in mitološkimi interpretacijami ali njegova dognanja

³⁴ O njem so navsezadnje tako pisali v 19. kakor tudi 20. stoletju; tudi oznake v leksikografskih in enciklopedičnih priročnikih so takšne: *slavist i pisac* [Grafenauer 1927]; *slavist* [Pirjevec 1925–32], *lit. zgodovinar* [Dolinar 1982], *slavist, raziskovalec slov. ljudskega slovstva* [Dolenc 1992; b. n. a. 2004], *filolog* [Ramšak in Slavec Gradišnik 2004].

³⁵ Gl. bibliografijo, ki jo je v pomoč referentom znanstvene konference o G. Kreku jeseni 2005 pripravil Drago Samec [2005], natisnjena je tudi v tem zborniku. Za vsebinske poudarke gl. Dolenc 1999, 2002, 2003.

³⁶ Gl. npr. Grafenauer 1927, Pirjevec 1925–31, *Enciklopedija Leksikografskog zavoda* (Zagreb, 1967) ga ne omenja; Dolinar 1982, Dolenc 1993, *Veliki splošni leksikon* (Ljubljana: DZS, 1997–1998) ga ne omenja, Ramšak in Slavec Gradišnik 2004; [b. n. a.] 2004.

navajajo kot primerjalno gradivo [npr. Kelemina 1930; Bezljaj 1951; Stanonik 1981; Ovsec 1991; Kropelj 1995; 2004; Mikhailov 2002; Šmitek 1998, 2004; Stanonik 2005].³⁷

Prvo izčrpnjšo postavitev Kreka v narodopisje je prispeval France Kotnik. »Pregled slovenskega narodopisja« [1944] do druge svetovne vojne je spisal upoštevajoč predvsem razmerje med znanstvenim in neznanstvenim (laičnim) pogledom na svet [Fikfak 1999: 197], bil pri tem pozoren predvsem na »predmet« in doseženo metodično raven v širšem kontekstu značilnosti časa, tj. druge polovice 19. stoletja [Slavec Gradišnik 2000: 63–67]. Kotnikova splošna oznaka³⁸ (v okviru časniške produkcije 2. polovice 19. stoletja, konkretno *Kresa*, in v zvezi s Krekovim življenjskim delom – ‘Uvodom v slovansko literarno zgodovino’) je, da so [r]omantični nazori... preveč vplivali na narodopisca Kreka, ker se je preveč oziral na narodno slovstvo kot vir, iz katerega je hotel rekonstruirati slovansko mitologijo. Krek angažmaja za izdajo slovenskih ljudskih pesmi ni uresničil, je pa njegovih »Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesmi« prineslo glavne smernice za izdajo narodnega blaga, na katere se je naslonilo vse poznejše delo naših zbirateljev in izdajateljev, saj je zavrgel estetsko in moralnično načelo izbire, dasi je priporočal samo to, kar duševne vrednosti narodove ne omadežuje in dopustil pri tekstu filološke poprave in sedanjoo pisovno slovenščino [Kotnik 1944: 32].

To se v poglobitnem ujema s tem, kako je Kreka sprejel že Štrekelj (in za njim Glonar) ob načelih urejanja *Slovenskih narodnih pesmi* [Štrekelj 1895–1923].³⁹ Štrekelj je namreč sledil Krekovemu izhodišču glede estetske in moralne podobe pesmi,⁴⁰ ne pa tudi predlogu za poknjizenje in predloženi razvrstitvi pesmi v zbirki na izvorno narodne, mitologične, prvotno zgodovinske itd. [Štrekelj 1898: VI–VII, XI].⁴¹ Kotnikova ocena Krekovega prispevka k izdaji zbirke tako v bistvu povzema zadevni del obširnega Glonarjevega komentarja [1923: *8–*13], ki je sploh najboljšejši prispevek o tem in posredno tudi o ozračju konflikta med

³⁷ Omenjeno ni predmet obravnave tega besedila; tako tudi ni bila natančno preverjena citiranost Kreka v slovstvenofolklorni in mitološki literaturi; ti vidiki naj bi bili osvetljeni v drugih načrtovanih prispevkih na znanstveni konferenci o Gregorju Kreku v Gradcu in Četeni Ravni jeseni 2005: npr. M. Stanonik o Kreku in slovstveni folklori, M. Klobčar o Krekovih presoajah ljudskega pesništva (oboje tudi v tem zborniku), V. Belaj o Krekovem pojmovanju mitologije. O Krekovi mitologiji v tem zborniku piše M. Stanonik.

³⁸ Gre skoraj za prepis Pirjevčevega sestavka v *Slovenskem biografskem leksikonu* [Pirjevec 1925–32].

³⁹ Ko je Krek odstopil od izdaje zbirke, je projekt obmiroval (če ne upoštevamo epizodnih pregledov Hubada, Sketa, Scheinigga, F. Kocbeka, Tomšiča) do 1886, ko je pripravljenost za ureditev in izdajo zbirke izrazil Karel Štrekelj. – O tem več Merhar 1964 in Glonar 1923.

⁴⁰ »Narodovo nprav kvariti z narodnimi pesmimi – ali smo res Abderiti 19. stoletja? *Moralna statistika* nam mnogo vzrokov pogube npravnosti našteva; a še nikjer nisem med temi uzroki dobil navedeno: čitane narodnih pesmi!« – Tako pravi po mojem mnenju dobro profesor Krek v Listkih IV. 138; dodati tem besedam še kaj, se mi ne zdi potrebno. [Štrekelj 1898: VII]

⁴¹ Nekateri bodo pogrešali v razvrstitvi podrobnejših pododdelkov, recimo 'izvirno narodne', 'mitologične', 'prvotno zgodovinske' itd. Toda določiti, kaj spada med te, kaj med one, to bi bilo mogoče (ali sploh mogoče!) še le po dolgotrajnih preiskavah, ki se niso pri nas še niti začele. ... Tudi ni dandanes znanosti mitologično to, kar se je štelo za mitologično pred dvajsetimi, petnajstimi leti. Koliko neki je res mitologičnega pod tako naslovljenimi oddelki drugih slovanskih zbirek? [Štrekelj 1898: XI]. Več o tem v prispevku M. Klobčar v tem zborniku.

moralističnimi in znanstvenimi načeli, v katerem se je rojevala zbirka *Slovenske narodne pesmi*.⁴²

Kotnik je kratko označil vsebino Krekovega dela *Einleitung*... [1874, 1887], upoštevajoč njegovo odmevnost doma in v tujini.⁴³ Ocena o *romantičnih nazorih* velja predvsem za to delo (zasnutka *Ueber die Wichtigkeit*..., 1869, posebej ni omenil) in njegove sporne mitološke rekonstrukcije, zaradi česar ga je odklanjal npr. tudi ugledni slavist in urednik *Archiv für slavische Philologie* Vatroslav Jagić, ki mu je objavil eno samo mitološko razpravo [Krek 1876], oz. je Krek *opustil... nadaljevanje člankov, ker je vladala v Arhivu Jagić-Brücknerjeva protimitološka struja, zato pa se je oklenil Kresa* [Kotnik 1944: 32]. *Kresu* je Krek prispeval razpravi »Kres« [Krek 1881] in »Polyfem v narodni tradiciji slovanskej« [Krek 1882], slednjo se je, po Kotniku, že približal angleškemu folkloristom E. B. Tylorju in *Andrewu Langu*, ki sta uvedla poligenetično tolmačenje pravljic in se je tako delo prevrglo v raziskovanje motivov. Za *Kres*, ki ga je Krek sourejal in mu dajal znanstveni pečat, je Kotnik sklenil, da je v njem *zelo mnogovrstno in bogato... zastopano narodopisje. Gradivo in razprave pa so vse vzete iz duševne kulture; na materialno kulturo se ni še nihče oziral. Pod Krekovim vplivom je prevladovalo tradicionalno slovstvo* [Kotnik 1944: 33]. Ob oceni Štrekljevega in Murkovega prispevka k slovenskemu znanstvenemu narodopisju jima je Kotnik nedvoumno ob bok postavil Kreka:

Tako nam je graška slavistična stolica dala tri markantne osebnosti, ki so začrtali v našem narodoslovju globoke brazde, Gregorja Kreka, Karla Štreklja in Matija Murka. Vsi so obravnavali narodopisje v okviru slavistike, vsi so se bavili s tradicionalnim slovstvom, le Murko je kot realist načel tudi materialno kulturo. [Kotnik 1944: 38].

⁴² Glonar ob članku »Nekoliko opazek...« [Krek1873] sklene takole: *S tem svojim člankom, ki bo v naši folkloristični literaturi vedno ohranil svojo vrednost, ne samo kot dokument časa, ampak tudi vsled svojih umnih, vseskozi pravih, znanstvenih nazorov, je bil postavljen trden temelj, na katerem se dviga vse poznejše delo. Krek je odločno zavrgel estetično načelo izbere, pedagoško stališče moralističnih pomislov pa je skušal omajati, dasi je pri tem prišel s samim seboj v protislovje. Kako naj bi narod videl v zbirki samega sebe, 'kakor je', če bi se naj v njo vzelo samo to, kar 'duševne vrednosti narodove ne omadežuje'! V tej precej nejasni formuli se krije nekaj sledov romantične navdušenosti za 'nepokvarjeni' narod; v boju zoper narodne pesmi pa je dobro služila oni duhovščini, ki je v njih hotela videti narod, kakoršen bi po njenih zamislih n a j b i l! Krek skuša omajati bojazen duhovščine pred 'ljubeznijo' in njenimi pojavi; tudi si je nekoliko v skrbeh zaradi pesmi, v katerih se je narodnih humor polotil celo – duhovskega stanu. Ves ton, posebno pa javni poziv na dvakrat poudarjeno 'veličino' Matičinega odbora, nam je dokaz, da so se že za časa Kreka začele spletke, ki so se ponavljale potem od časa do časa, in ki so vsakokrat merile na to, da se izdaji narodnih pesmi vzame znanstveni značaj ali pa, da se naravnost onemogoči.* [Glonar 1923: *13]

⁴³ Obširneje povzame predvsem Hubadovo oceno v *Kresu* 5, 1885: *Pravi, da je Krekova 'Einleitung' najvažnejše delo tičoč se slovanstva in da je bilo sprejeto z velikim zanimanjem. To delo je pokazalo učenjakom naš narod od nove strani. Strme so opazili, da se jim odpira tu nov svet, novo torišče uspešnega delovanja, da jezikoznanstvo, posebno pa kulturna zgodovina ne smeta in ne moreta prezirati rodu, ki brani toliko bogastva v sebi. Krekova zasluga je tudi, da se je začelo širiti v krogih učenjakov prepričanje, da pravega znanja o Slovanih ne morejo širiti oni, ki so se peljali po železnici skozi slovanske kraje in pišejo potem doma pri peči debele knjige o narodih, ki so si jih komaj ogledali skozi okno železniških voz, pa niso poznali niti jezika, niti niso imeli potrebne znanstvene priprave za taka dela.* [Kotnik 1944: 32]

Naslednji, ki se je poglobljeno ukvarjal z zgodovino etnološkega raziskovanja na Slovenskem, je bil Vilko Novak. V orisu slovenske ljudske kulture je v kratkem uvodnem poglavju Raziskovanje ljudskega življenja pri Slovencih omenil povezanost narodnega preroda in navdušenja za *ljudsko pesništvo in mitologijo kot dokaz slavne narodne preteklosti in omike*. Naštel je izobrazence, ki so zbirali 'narodno blago'. Med bolj razgledanimi zbiralci je ob D. Trstenjaku, J. Pajku, I. Navratilu in M. Majarju omenil tudi Kreka, pripomnil pa je, da so pri razlagah *večkrat zašli v zgrešeno smer* [Novak 1960: 7–8].

Uvrstitev Kreka med manj kompetentne strokovnjake je »popravlil« v poznejši temeljitejši razpravi o njem [Novak 1986: 199–202]: predstavil ga je kot začetnika graške slavistike, ki

zavzema med vrsto tedanjih slovenskih ljubiteljev samostojno mesto s svojo filološko izobrazbo in razgledom po slovanskem pa tudi ostalem evropskem svetu. Pri nas ga radi postavljajo kot predstavnika 'mitološke šole' ali smeri v isto vrsto z nekritičnim D. Trstenjakom, kar je velika krivica in zavaja tudi v zmotu. [Novak 1986: 199]

S prenosom stvarnost[i] Miklošičeve filološke šole ... je ustvaril temelj za znanstveno raziskovanje slovenskega ljudskega življenja, ki sta ga tam nadaljevala Karel Štrekelj in Matija Murko. Ob vabilu k zbiranju ljudskih pesmi je posebej poudaril Krekovo mednarodno znanstveno uveljavitev z razpravo *Ueber die Wichtigkeit...* [1869], ki je bila

*izhodišče njegovega znanstvenega dela v smislu mitološke šole in zgled ter spodbuda domačim nedoraslim iskalcem mitološke preteklosti. Krek sicer ni ostal v ozkih mejah te teorije, marveč jo je v svojem glavnem delu: *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Darstellung der älteren Perioden* (Gradec, 1974, 2. izd. 1887) realistično razširil in poglobil, saj je pritegnil k rekonstrukciji stare slovanske kulture lingvistiko, literarna pričevanja, v drugem delu knjige pa je skušal slovansko ustno slovstvo prikazati kot del in vir kulturne zgodovine, katere pomembna sestavina mu je mitologija.* [Novak 1986: 199]

Pozoren je bil tudi na njegovo namero, da pripravi objavo Vrazove zapuščine in drugih slovenskih ljudskih pesmi, predvsem pa na Krekov tehten komentar (smernice za zbiranje in izdajo) v »Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesmi« [Krek 1973], ki ga je označil po Korytkovem spisu za

prvo obširnejšo razpravo o slovenski ljudski pesmi in najdaljše, pa tudi najbolj temeljito razpravljanje o njej pred Glonarjevim... Krek je želel privrediti za SM kritično, sodobnemu stanju znanosti (on piše 'nauke') ustrezno izdajo ljudskih pesmi. V prvem poglavju tudi obsoja surovo pesnjenje sejmarskih godcev, katerih besedila so poslali novejši zapisovalci. V drugem poglavju napoveduje objavo variant in pritegnitev že objavljenih ljudskih pesmi, ... obsoja tudi popravljanje pesmi. [Novak 1986: 200]

Med Krekovimi napotki je omenil razvrstitev pesmi v razdelke z upoštevanjem pesmi drugih slovanskih in sosednjih narodov, objavo zapisov v knjižnem jeziku, njegovo namero, da določi mesto pesmi, ki niso *izvirno slovenske národne*, da ob teh in drugih opravi primerjalne

študije (našeteje vrsto slovanskih zbirk in zglede slovanskih ljudskih pesmi, poseže celo do indijskih Ved in stare skandinavske poezije), in skladno z mitološko teorijo sklene, da *naša narodna poezija ne le posveti v narodno slovstvo sorodnih narodov, ampak utegne tudi merodajna biti pri rešitvi važnih vprašanj*. Krekov znanstveni cilj je povzel z njegovimi besedami: *Z naučno porabo vsega gradiva pa bom skušal kolikor toliko pripomoči onim, katerim bode nalog, nam spisati slovensko kulturno zgodovino* [Novak 1986: 200].

Novak je imel za pomembno Krekovo dejavnost *presajanje njegovih v nemščini pisanih dognanj in iskanje slovenskih motivov za slovansko mitologijo*: omenil je okrajšano objavo monografije iz leta 1869 v Mariborski *Zori* po naslovom »Važnost ustnega slovstva ... kot izvirnik basnoslovja« [Krek 1872], opustitev nadaljevanja podrobnih študij v Jagičevem *Archivu* zaradi nenaklonjenosti mitološki smeri in souredniški in avtorski angažma v *Kresu*, kjer pa je objavil več jezikoslovnih in slovstvenozgodovinskih razprav kakor etnoloških (o kresu, Polifemu).

Novakov sklep, da *[ž]al G. Krek s slovanskimi spisi ni izpolnil tistega, kar je napovedal z nemškimi* [Novak 1986: 202],⁴⁴ po svoje pojasnjuje Krek sam: *nimamo Slovenci znanstvenega glasila; pisal bi marsikaj slovenski, kar zdaj pišem nemški. Da sem se odločil biti tudi sodelavec Jagičevega Archiva für slavische Philologie, vam utegne že znano biti. Matica bi lahko izdajala enak časopis, a...* [iz pisma prijatelju Cimpermanu 1876; nav. po Dolenc 2003: 78–79], morda pa ima pri tem morda tudi kaj Krekova 'delovna tehnologija': *Kadar se v študije zarijem, preteče često več mesecev, da niti stavka ne napišem – in veliko prijetnejše je čitati od pisati!* [iz pisma Cimpermanu, 1881; nav. po Dolenc 2003: 84].

Za presojo Krekovega dela (in širše) je na drugačen način povedna interpretacija razvoja slovenske etnološke misli v 19. stoletju, ki jo določa predvsem tipološko razmerje med razsvetljenstvom in romantiko v etnologiji, med tokovoma, ki naj bistveno konstituirala razmerje med etnološko in folkloristično paradigmo, kakor jo je Slavko Kremenšek predstavil v več svojih spisih, ki niso prikrivali svoje aktualne motiviranosti.⁴⁵ Jedro presoje tako takratne narodopisne dejavnosti v celoti kakor njenih nosilcev so bile družbenozgodovinska podlaga narodopisja in njegove socialne in ideološke implikacije. Kremenšek je etnologom razgrnil do takrat nepreorano polje konceptualnih in metodoloških podlag: ljubiteljski, strokovni,

⁴⁴ Prim. Fikfakov komentar: *Na vprašanje jezika posredno opozarja Vilko Novak..., ko ugotavlja, da Krek s svojimi slovanskimi spisi ni izpolnil tistega, kar je bil napovedal z nemškimi...pomislek je treba premisliti najprej v smeri razmerja med laičkim in znanstvenim angažmajem; upoštevati je treba univerzitetne obveznosti in jezik okolja, v katerem je Krek znanstveno deloval, in premisliti vprašanja potencialnega kupca in naslovnika znanstvenega dela. Umetno je trivialno vprašanje: Koliko ljudi bi sredi 80. let 19. stoletja (ali danes) kupilo Krekov slovenski Uvod v slovansko literarno zgodovino?* [Fikfak 1999: 29]. In dodajmo: koliko znanstvenikov (literarnih zgodovinarjev, etnologov idr.) je do danes dejansko prebralo to delo v celoti?

⁴⁵ V kontekstu izostrovanja problematike in metodologije slovenske etnologije v 70. letih 20. stoletja: predvsem kritika koncepcij ljudske kulture, ki so spregledovale njeno socialnozgodovinsko determiniranost, kritika pozitivistične metodologije, napor za kristalizacijo razmerja med etnologijo in folkloristiko, tudi razmerij z bližnjimi znanstvenimi vedami (slavistiko, zgodovinopisjem, geografijo).

znanstveni interes ni nikoli nevtralen, je vedno odsev časa, v katerem se pojavlja, in ga hkrati tudi bolj ali manj posredno soustvarja. Narodopisno dejavnost v 19. stoletju je videl zavzeto za narodno vprašanje v kulturnem, ne pa tudi v politično angažiranem pogledu. Zbiralci in razlagalci so bili osredinjeni na ljudsko kulturo kot posebno entiteto, opazovali so jo praviloma od zunaj (iz meščanskega okolja), kar je prispevalo k njeni idealizaciji, njen narodnokonstitutivni pomen pa so po vzoru nemškega kulturnega okolja (Herder, brata Grimm) videli v izbranih kulturnih sestavinah oz. folklori na škodo pogleda na kulturo etnosa kot celote. Zaradi šibke narodne politične tradicije in moči so iskali narodnopolitično oporo bodisi v daljni preteklosti (sem sodi tudi Krekovo in Trstenjakovo mitologiziranje) ali pa v slovanski vzajemnosti [Kremenšek 1975]. Ukvarjanje s kulturno preteklostjo – ali kar ljudsko kulturo kot njeno zakladnico – je bilo v procesu njene nacionalizacije (izrazito značilne za drugo polovico 19. in tudi še prva desetletja 20. stoletja), po Kremenškovem mnenju izjemno izbirčno: kakor v nemškem, gimmovsko navdihnjem primeru, naj bi se preučevanjem davne preteklosti

spoznavali duha posameznih ljudstev, ki se je v toku časa izgubil. Iz razdobja, ki je bilo celovito in čisto, so se ohranili le drobci, toda ti ostanki naj bi bili velikega pomena za narodno vzgojo... Zbiranje ostalin mitičnega razdobja je postala tako pomembna nacionalna naloga. [Kremenšek 1978: 24]

Tako je bil Krek med tistimi, ki so, ob opozorilih, da narodno blago pod udarom napredka in kulture vse bolj zginja, spodbujali k zbiranju *od roda v rod podedovanih biserov duševnega imenja*.

Nazorska podlaga 'reševalnega projekta' v 19. stoletju⁴⁶ je bila Kremenšku podlaga za očitek izobražencem, vpetim v ta projekt, da njihovi spoznavni motivi niso odslikovali življenjsko pomembnih vprašanj slovenskega ljudstva v splošni gospodarski in socialni krizi na slovenskem podeželju, temveč so se lotevali le »strokovno« pomembnih, npr. bajeslovja:

Mitološka zamisel je razlagalce slovenskega ljudskega izročila vodila nazaj v staroslovansko dobo. Čeprav so nekateri slovanski pisci govorili o razprostranjenosti Slovanov in njihovi slavi že v srednjem veku, so imele v tej dobi razprave o slovanski skupnosti poudarjeno narodnopolitično vsebino... Zato so razlagalci slovenskih etnoloških starin, kot so bili Davorin Trstenjak, Matija Majar, Gregor Krek, Ivan Navratil in še kdo, povsem v skladu z omenjeno idejnopolitično usmeritvijo iskali dokaze za celostno podobo Slovanov v njihovi prvobitni skupnosti. [Kremenšek 1978: 27]

⁴⁶ Kremenšek jo je povzel v naslednjem: *Zbiranje 'narodnega blaga' je imelo namen ohraniti spomin na mitično obdobje narodove preteklosti, ob zbranem gradivu in njegovi znanstveni razlagi ta spomin negovati, kajti le-ta utegne biti edini ustrezní kašipot za narodovo prihodnost. Očitno pa je tudi v tem obdobju obstajala razlika med tistimi, ki so želeli, da bi se ljudstvo podedovanega še nadalje oklepalo, in onimi, ki so hoteli z zbranim gradivom ohraniti le dokazila o mitični narodovi preteklosti. Konec koncev pa je večino skrbela usoda narodnega duha, kar izpričujejeta na primer tale stavka iz Kresa: »Naše narodne noše izgubljajo se nam vedno hitreje, in skoro ne bo menda več sledu o njih. Naj bi nam le z njimi ne izginola tudi priprostost, naša narodnost in stara slovenska poštenost.«* [Kremenšek 1978: 26]

Njihova strokovna spornost pa je bila deležna odklonitve že v svojem času, ni pa bila, npr. pri Navratilovih *Slovenskih narodnih vražah in praznih verah*, zanemarljiva *protinemska narodnoobrambna ost in narodnoprosvetna sestavina* [Kremenšek 1978: 27].

Ob vprašanju profesionaliziranosti etnologije je Kremenšek v 19. stoletju opozoril na njeno institucionaliziranost v slavistiki. Slavistika oz. slovanska filologija je bila tako kakor germanistika *okvirna znanost za študij jezikovnih in vseh drugih kulturnih pojavov* preteklosti, glede na razmere, v katerih sta nastali pa sta imeli izrazito narodnotvorno in narodnoobrambno funkcijo. Njune najpomembnejše sestavine so bile tri – literarna zgodovina, jezikoslovje in etnologija,⁴⁷ kar je razvidno iz Miklošičeve koncepcije, vsebinske zasnove Jagičevega Arhiva za slovansko filologijo, Krekovich in pozneje Štrekljevih in Murkovich prizadevanj. »Etnologija« je bila pri tem zožena na folkloristično problematiko:

V osnovi je šlo za razkrivanje narodnega ali ljudskega duha, ki je bil nekoč, v daljni preteklosti, celovit, organski, naraven in čist. Kasneje se je ta celovitost razdrobila. Kar je bilo mogoče tudi v preteklosti še videti, ugotoviti, spoznati, so bili v bistvu le še ostanki, le še obledeli relikti neke stare narodne ali ljudske kulture, ki je postajala mit. Zato je bila temeljna naloga, zbrati te preostanke in kolikor je to le mogoče, rekonstruirati njeno prvobitno podobo. Ker se je po naziranjih Johanna Gottfrieda Herderja narodni duh izražal še zlasti v ljudski ali narodni pesmi pa tudi drugih oblikah ustnega slovstva, so posvečali pozornost v poglavitem le tem. Pod vplivom Jacoba in Wilhelma Grimma se je zanimanje nekoliko razširilo, vendar okviri duhovnokulturnih vrednot po folkloristični liniji niso bili preseženi. Tematski okviri so bili tako v primerjavi z razsvetljensko etnologijo ozki; kopali pa so se s tem večjim prizadevanjem v časovno globino, v mitično preteklost, k izviru dozdevno resnično ljudskih in narodnih, naravnih vrednot. [Kremenšek 1980: 39]

Tako je Kremenšek argumentiral 'antietnološkost' folkloristike in njenih akterjev v 19. stoletju, s tem pa tudi diskontinuitetni tok razvoja slovenske etnologije, ki je hromil njeno razsvetljensko podstat. S takšnega kritičnega stališča pač tudi o Kreku ni bilo mogoče povedati ničesar posebnega oz. poudariti česa morebiti vitalnega za naprej.

Kremenškovi premisleki o etnologiji 19. stoletja so bili v navedenem določno omejeni na filološke okvire, ne pa tudi na »etnologijo«, ki je soživela s historiografijo, geografijo, domoznanstvom.⁴⁸

⁴⁷ *Vključitev določenega dela etnologije ali etnološke misli v okvire slavistike seveda ni bila slučajna. Pritegnjen je bil tisti njen del, ki je tedanji koncepciji slavistike ustrezal. To je bilo zanimanje za tako imenovano duhovno kulturo s prav določenih zornih kotov, ki je v štiridesetih letih preteklega stoletja s pojmom folkloristika dobilo tudi svoje ime.* [Kremenšek 1980: 38] – S stališča koncepta takratne filologije se zdi primerno omenjeno »slučajnost« relativizirati oz. jo prevesti v nekakšno organsko vključenost: etnološka, folkloristična snov je bila zanj relevantna, tako kakor je bila relevantna v kontekstu zgodovinopisja, opisov dežel in ljudi (torej v razsvetljenskem zgodovinsko-geografskem, tudi državnoznanstvem, obzorju), pozneje v domoznanstvu in v 20. stoletju še v kateri drugi znanstveni vedi.

⁴⁸ Ta, širši okvir narodopisnega obzorja je bil obravnavan pozneje [Bogataj idr. (ur.) 1986; Kremenšek idr. (ur.) 1986; Kremenšek, Slavec in Dolžan (ur.) 1989; Fikfak 1989, 1999].

Gre torej za *filološko narodopisje*, za katero je načeloma sprejemljiva marsikatera kritiška ost, gre pa hkrati tudi za narodopisje, ki mu je v tistem času filologija priskrbela in razvijala znanstveno metodo, da se je sploh lahko uvrščalo v akademsko družbo – vsaj dokler se bolj angažirano niso lotevali narodopisne problematike tudi drugi strokovnjaki (npr. umetnostni zgodovinarji, arheologi, geografi) in šele relativno pozno tudi dejansko izobraženi etnologi.

Institucionalni in nasploh tudi širši komunikacijski kontekst je pozneje poglobljeno premislil Jurij Fikfak v 'Podobah narodopisja v drugi polovici 19. stoletja'. Njegovi premisleki in dognanja upoštevajo omenjeno tradicijo zgodovine tukajšnje etnologije in jo dopolnjujejo oz. nadgrajujejo, ker so povezani z drugačnimi izhodiščnimi vprašanji – tj. predvsem s premisleki nadorodopisnih prizadevanj kot *narodopisj[a] konceptov in identitet, ... nivojev, možnosti vzorcev realizacij* [Fikfak 1999: 21], kakor se kažejo v filološkem, domoznanskem, zgodovinskem, geografskem, potopisnem pisanju. S takšnega izhodišča je o Kreku mogoče povedati več, tudi primerjalno s sodobniki – drugimi »narodopisci«. ⁴⁹

Kreka na prelom med laičnim in znanstvenim narodopisjem lahko postavimo, ko sprejmemo ugotovitev, da se je poznanstvenitev narodopisja (oz. epistemološki prelom) zgodila, ko je bil ustvarjen poseben diskurz skupine po jeziku in po položaju privilegiranih posameznikov, oz. ko za to, ni bil »primeren« kdorsizebodi: neogibna je bila univerzitetna izobrazba (kvalificiranost), dela so bila objavljena v referenčnih publikacijah (znanstvene monografije, znanstveni časopisi) in odmevna najprej v znanstvenih, nato tudi širših izobraženskih krogih (kritika, objava avtorjeve biografije, bibliografij ipd.), razpravljalni diskurz, ki se sklicuje na starejše in sočasne avtoritet, je presegel avtoreferencialnost; ⁵⁰ skratka: *ko postane diskurz posebne skupine ekspertov za preostalo javnost nerazumljiv oziroma je razumljiv samo v poljudnih izpeljavah ali implikacijah ... Nerazumljivost« je bila povezana tudi z dejstvom, da je bil Krekov diskurz eksteritorialen in ekslingvalen* [Fikfak 1999: 142–143], domačemu okolju in v slovenščini pa ga je posredoval v omejenem obsegu. ⁵¹ Ob tem ne gre prezreti Krekove zasluge za ustanovitev časnika *Kres* [1881–1886], ki je bil ob *Letopisu Matice slovenske* edini prostor, kjer je bilo mogoče objaviti in brati znanstvene prispevke.

ZA SKLEP

Ob izčrpnem študiju biografije Gregorja Kreka, ⁵² ki ob njegovi življenjski poti osvetljuje in

⁴⁹ Gl. pogl. o referenčnih mrežah in jeziku znanosti [Fikfak 1999: 149 sl.].

⁵⁰ Vse navedeno za Kreka v polni meri velja. – Le ob avtoreferencialnosti je mogoče pripomniti, da so njeni elementi opazni pri samem Kreku oz. znotraj njegove znanstvene bibliografije, saj izhodišč, razgrnjenih leta 1869 v *Ueber di Wichtigkeit...* pozneje ni korenito spreminjal, jih je pa eruditsko dopolnjeval. V tem pogledu je razumljiva Jagičeva ocena ob primerjavi med prvo in drugo izdajo *Einleitung...*

⁵¹ Prim. z op. 44.

⁵² Gl. spise Janeza Dolenca.

pojasnjuje marsikaj, kar je povezano z njegovim znanstvenim delovanjem, tudi etnološki prispevki o njem – razumljivo da s svojih specifičnih gledišč – spopolnjujejo podobo o njem. Ob tem pa hkrati govorijo predvsem o vedi sami, o spremenljivosti njenega samo-razumevanja.

Tukajšnja predstavitev Gregorja Kreka, lapidarna skoz njegove spise in skoz pisanje o njem, je nanizala različne poglede, ki bistveno definirajo obzorje današnjega znanja: če so bili filologi (Kotnik in tudi že Krekovi sodobniki) kritični predvsem do Krekovih prizadevanj na mitološkem področju, je bilo to najbrž tudi zato, ker so prevzeli avtoritativno Jagičevo sodbo, je bila pozneje etnološka »kritika« pozorna še na druge vidike. Upoštevala je na eni strani širši kontekst razvoja narodopisja (deloma že Novak) in postavila Kreka za začetnika znanstvenih obravnav, na drugi pa je z razkrivanjem družbenozgodovinskih podlag priostreno opozorila in tematizirala nasledke etnološke »romantične« orientacije (Kremenšek) in spet na tretji, s poudarkom mdr. na komunikacijskih možnosti in širši strokovno-znanstveni produkciji, ponudila pogled na »večglasno« konstituiranje narodopisja (Fikfak).

Tako smo v etnološkem primeru priče usmerjenih branj, ki so nujno selektivna, so pa poučna in povedna, ko spoznamo njihovo motiviranost in jih povežemo: Kotnik se je v presoji Kreka, npr., v marsičem oprl na svoje filološke predhodnike, Novak se je Krekovi filološkosti podrobneje posvetil, Kreku pa nekoliko poočital premajhno zavzetost v slovenskem prostoru, Kremenšek v »romantičnem etnološkem toku« ni mogel najti ničesar inspirativnega za »novo« etnologijo, Kroepejeva je ob pregledu raziskav ljudskega pripovedništva Kreku priznala znanstveno podprtost, obširnost, sintetičnost in večdisciplinarnost [Kropej 1995: 17], mitološko usmeritev pa – tako kakor večina drugih – označila za nezanesljivo in že v tistem času podvrženo kritičnosti. Indikativno pa je, da se vsaj med etnologi in folkloristi do Stanonikove [1981] ni nihče podrobneje spraševal o značilnostih mitološke teorije pri Slovencih. Tudi pri sodobnih raziskovalcih mitologije ne najdemo posebnih komentarjev Krekovega dela. Na drugi strani so bile bolj uglasene ocene Krekovega prizadevanja za izdajo zbirke slovenskih narodnih pesmi [Novak 1986, Terseglav 1987].⁵³

Vnazajšnja raba današnjih kritičnih meril ne more nedvoumno odgovoriti na vprašanja, ki in kakor si jih postavljamo danes, ker se v 19. stoletju o marsičem niso spraševali na takšen način. Središčna vprašanja so bila takrat druga: filologija je odgovarjala na vprašanja o duhu ljudstev in narodov, njihovih enkratnih, pa tudi univerzalnih značilnostih, kulturnospecifičnih in univerzalnih kulturnih konfiguracijah, skratka o kulturnozgodovinskih vprašanjih znanosti tistega časa.

⁵³ Terseglav npr. takole komentira Krekovo prizadevanje za izdajo zbirke pri SM: *Tę zbirke sicer ni izdal, a je opravil pomembno teoretično delo, saj je začrtal znanstvene smernice za objavo ljudskega blaga. Velika novost Krekovih smernic je zavzemanje za znanstvene objave ljudskih pesmi, torej takšnih, kakršne so – z vsemi jezikovnimi, stilističnimi in formalnimi 'pomankljivostmi'. S tem je zavrnil estetski kriterij, ki so ga zagovarjali romantiki. V drugih pogledih pa je Krek še nadaljeval njihove ideje. Po ugotovitvah B. Merharja si je zastavil neuresničljiv cilj, ko je v skladu s prepričanjem mitološke šole hotel že pri razvrščanju gradiva ugotoviti skupne, izposojene ali podobne teme. Krekovo delo za izdajo Vrazove zapuščine je leta 1886 nadaljeval Karel Štrekelj.* [Terseglav 1987: 110]

Kreka je tako mogoče uvrstiti med tiste može, ki so delovali v romantiškem duhu interesa za narod in njegovo narodno blago, vendar ne le v smislu zbiranja, temveč tudi izostrenih meril zanj in za njegovo interpretacijo. Ukvarjal se je z ubesedeno – v literarnem ali literarno ambicioznem jeziku posredovano kulturo, z jezikom,⁵⁴ ki nosi bistvo kulture in duha narodov sveta. Jezik in duhovno obzorje sta nekaj hkratnega, kar nastaja tako rekoč sočasno, krepí drug drugega. Zato sta narod in jezik eno, jezik je posoda narodove misli in duhovnosti. In filologija je bila tudi osmišljena kot študij duhovnih obzorij in kulturne zgodovine, pri čemer so imela enako težo jezikoslovna, literarna in etnografska/narodopisna, tudi arheološka pričevanja in spoznanja. To je bilo zlasti pomembno za raziskave obdobj, za katera filologi niso imeli razpoložljivih drugih virov. Sledi (pra)duhovnosti, ki naj bi Slovence povezovala tudi s kulturami drugih slovanskih narodov in celo precej širše, je bilo mogoče – po Krekovem mnenju in nazorih takratnih mitologov – rekonstruirati prav s prepoznavanjem in primerjalno analizo mitoloških prvin v ohranjenem slovstvenem izročilu.⁵⁵ In to je, s preskokom stoletja in več, metodološko in interpretativno posodobljeno, predmet sodobnih študij mitologije in mitopoetičnega izročila, ki so vsekakor manj radodarne in izjemno previdne v pogledu mitizacije snovi oz. izročila in graditvi slovanskega in slovenskega panteona, predvsem pa pritegujejo v interpretacijo še vse druge razpoložljive vire.

Ob Kreku etnologi najdevamo vsaj eno plast svojih institucionalnih temeljev: ustanovitev slovanske (in pozneje še slovenistične, za Štreklja) katedre v Gradcu je bila nedvomno pomembno dejanje.⁵⁶ Dala je prostor sicer tematsko oz. problemsko omejenemu narodopisju (slovstveno in mitološko izročilo), kakor koli že kdo presoja »koristnost« tega dejstva. Po drugi strani pa je bila filologija 19. stoletja, najpreprosteje rečeno, otrok svojega časa in nosi s sabo njegova znamenja, predvsem romantičnega duha, ki je v svoji poetični razsežnosti načeloma tuj znanstveni strogosti, čeprav si ga je ta želela disciplinirati najprej z metodo. V 19. stoletju romantiškega ozračja preprosto ni mogoče postaviti v oklepaj – to velja primerjalno za narodopisje – etnologijo ne le v nemško govorečih deželah, s katerimi so bili Slovenci najbolj povezani,⁵⁷ in celo antropologijo.⁵⁸

⁵⁴ Beseda, fiksirana v slovstvu, književnosti in literaturi, je (bila) na Slovenskem po nazorih številnih slovenskih intelektualcev jedro narodnega obstoja in razvoja, kar v 19. stoletju mdr. lahko pojasni tudi interes Slovencev za filološki študij, četudi v tujini in tujem jeziku.

⁵⁵ To seveda ni bila naloga, ki bi jo bilo Kreku mogoče smotrno povezati s pripravo zbirke, zahtevnim izdajateljskim projektom (podobno je pozneje Štrekelj načrtoval študije ob zbirki, ki se jim je prav tako moral odreči). Ne glede na »zunanje« razloge, tj. razmere v Slovenski matici, Krekova zaposlenost z univerzitetnimi pedagoškimi in raziskovalnimi nalogami, je najbrž tudi Krek sam spoznal, kako zahtevno delo bi si bil naložil, če bi želel uresničiti to, kar je zapisal v »Nekoliko opazek...« [Krek 1873], in je zaradi tega takšen ambiciozen načrt tudi opustil.

⁵⁶ V Krekovem seminarju so se izobraževali mdr. S. Škrabec, K. Štrekelj, S. Rutar, F. Hubad.

⁵⁷ Prim. npr. status narodopisja na dunajski [Bockhorn 1994] in graški univerzi [Eberhart 1994], kjer je bil prav tako »sestavina« filologije in se takratni »etnologiji« ni godilo nič posebej drugače, le da je na univerzi samostojnost dosegla prej kakor pri nas. In mimogrede – posebej zanimiv je dunajski primer, za katerega Bockhorn sporoča, da je bilo narodopisje v drugi polovici 19. stoletja »močnejše« na slavistični kakor germanistični katedri.

⁵⁸ Tako je npr. Ruth Benedict v nekrologu Franzu Boasu, ki je za številne generacije ameriških antro-

V filologiji druge polovice 19. stoletja se je normiral kod znanstvene produkcije (npr. kdo je znanstvenik, kakšno mora biti njegovo delo, da uživa ta sloves) in njene recepcije (kdo je občinstvo, odmevnost, znanstvena kritika), navsezadnje so se v njej zarisale številne nazorske (čemu služi znanstveno raziskovanje) in raziskovalne dileme, aktualne še stoletje in več (npr. etnologija in folkloristika, definiranje ljudskega, raziskovalne metode, razmerje med raziskovalcem in raziskovanim). Za etnologijo in folkloristiko pomemben znanstveni prelom se je zgodil skozi filologijo: filološko izobraženi in na univerzah dejavni posamezniki (od Kopitarja naprej) so nakazovali, seveda skladno z metodologijo in obzorjem filološke vede oz. široko koncipirane slavistike, tudi narodopisno znanstveno obzorje – resda, razumljivo, snovno omejeno (predvsem na slovstveno problematiko ljudstva, kakor koli že so ga razumeli). Krek je v tem kontekstu morda najznačilnejši predstavnik svojega časa, če soglašamo, da sta Štrekelj in Murko vsaj načeloma, deloma tudi v svoji praksi, prebi(ja)la zgolj filološko orientacijo (pri tem mislimo zlasti na »širino« predmeta narodopisja ali etnografije, deloma tudi na metodo).

V tem pogledu sta si prezentistična recepcija, ki navadno v razvoju discipline najde več diskontinuitetnih razpok, in historicistično orientiran model zgodovine znanosti, ki producira bolj kontinuitetne podobe, morda bližja, kakor se zdi. Primer Gregorja Kreka oz. pregled ključnih etnoloških besedil o njem, je dober zgled za povednost večplastne oz. večstrane – intelektualne, institucionalne, biografske in še katere – zgodovine etnologije, katere premisleki niso namenjeni zgolj akumulaciji znanja in vednosti, ki naj bi za vselej ohranili avtoritativni pomen, temveč tudi evidenci oz. opozorilom na (morda včasih le navidezne) zmote, stranske ali ne do konca prehojene poti.

LITERATURA

[b. n. a.]

2004 Krek, Gregor. V: *Slovenski veliki leksikon. H–O*. Ljubljana: Mladinska knjiga: 362.

Barnard, Alen

2000 *History and theory in anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Barnard, Alen in Jonathan Spencer (ur.)

1996 *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. London in New York: Routledge.

Baš, Angelos

1982 O predmetu Vrazovega etnološkega dela na Slovenskem. *Traditiones* 7–9 (1978–1980): 189–294.

1984 K slovenskemu imenju za etnologijo. *Traditiones* 10–12 (1981–1983): 153–164.

2004 (ur.) *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

---

logov veljal za njenega ustanovitelja, zapisala: *He found anthropology a collection of wild guesses and a happy hunting ground for the romantic lover of primitive things; he left a discipline in which theories could be tested and in which he had limited possibilities from impossibilities*. [Benedict 1943: 61; nav. v Stocking ur. 1996: 3–4].

Benedict, Ruth

1943 Franc Boas. *Science* 97: 60–61.

Bernik, France

1964 (ur.) *Slovenska matica 1864–1964*. Ljubljana: Slovenska matica.

Bezljaj, France

1951 Nekaj besedi o slovenski mitologiji v zadnjih desetih letih. *Slovenski etnograf* 3–4: 342–353.

Bogataj, Janez idr.

1984 (ur.) *Razmerja med etnologijo in zgodovino*. Ljubljana in Maribor (Knjižnica Glasnika SED; 14 / Knjižnica Kronike; 6).

Bockhorn, Olaf

1994 »Volkskundliche Quellströme« in Wien: Anthro- und Philologie, Ethno- und Geographie. V: Jacobeit, Lixfeld in Bockhorn (ur.) 1994: 417–424.

Bunzl, Matti

1996 Franz Boas and the Humboldtian Tradition. From *Volksgeist* and *Nationalcharacter* to an Anthropological Concept of Culture. V: Stocking (ur.) 1996: 17–78.

Dolenc, Janez

1980 Naš rojak, slavist dr. Gregor Krek. *Loški razgledi* 27: 103–111.

1992 Krek, Gregor. V: *Enciklopedija Slovenije* 6. Ljubljana: Mladinska knjiga: 1.

1993 Mlada leta slavista Gregorja Kreka. *Loški razgledi* 40: 143–156.

1995 Delež Gregorja Kreka v prizadevanju za zbiranje in objavo slovenskih ljudskih pesmi. *Traditiones* 24: 13–23.

1999 Gregor Krek kot študent univerze v Gradcu. *Loški razgledi* 46: 337–348.

2001 Habilitacija dr. Gregorja Kreka na graški univerzi. *Loški razgledi* 48: 39–49.

2002 Dr. Gregor Krek kot privatni docent in izredni profesor univerze v Gradcu. *Loški razgledi* 49: 53–62.

2003 Dr. Gregor Krek na vrhuncu svojega ustvarjanja kot redni profesor na graški univerzi. *Loški razgledi* 50: 77–91.

Dolinar, Darko

1982 Krek, Gregor. V: Kos, Janko in Ksenija Dolinar (ur.), *Slovenska književnost*. Ljubljana: Cankarjeva založba: 183.

Eberhart, Helmut

1994 Von Karl Weinhold bis Rudolf Meringer. Zu den Anfängen der Volkskunde in Graz. V: Jacobeit, Lixfeld in Bockhorn (ur.) 1994: 403–406.

Fikfak, Jurij

1986 *Etnologija na Slovenskem med 1848 in 1860*. [Neobj. mag. delo.] Ljubljana: Oddelek za etnologijo FF.

1988 (ur.) *Jakob Volčič in njegovo delo. Zbornik prispevkov in gradiva*. Pazin: Istarsko književno društvo »Juraj Dobrila«.

1989 Domoznanska (etnološka) besedila med 1848 in 1860. V: Kremenšek, Slavec in Dolžan (ur.) 1989: 81–103.

1999 *Ljudstvo mora spoznati sebe. Podobe narodopisja v drugi polovici 19. stoletja*. Ljubljana: Forma 7 in Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Glonar, Joža
1923 Predgovor. V: Štrekelj, Karel (ur.), *Slovenske narodne pesmi. Zvezek IV.* Ljubljana: Slovenska matica, 1908–1923: *3–*66.
- Grafenauer, Ivan
1927 Krek Gregor Dr. V: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. II. knjiga. I–M.* Zagreb: Bibliografski zavod: 506–507
- Harris, Marvin
1969 *The Rise of Anthropological Theory. A History of Theories of Culture.* London: Routledge & Kegan Paul.
- Jacobeit, Wolfgang, H. Lixfeld in O. Bockhorn (ur.)
1994 *Völkische Wissenschaft.* Wien [etc.]: Böhlau.
- Janežič, Anton
1851 Kako se morajo zapisovati narodne pesmi. *Slovenska bèela* 2 (1): 126.
- Kaschuba, Wolfgang
1999 Zur Wissens- und Wissenschaftsgeschichte. V: Kasschuba, W., *Einführung in die Europäische Ethnologie.* München: Beck.
- Kelemina, Jakob
1930 *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. Z mitološkim uvodom.* Celje: Mohorjeva družba.
- Kos, Janko
1996 *Duhovna zgodovina Slovencev.* Ljubljana: Slovenska matica.
- Kotnik, France
1944 Pregled slovenskega narodopisja. V: Ložar, Rajko (ur.), *Narodopisje Slovencev. I. del.* Ljubljana: Klas: 21–52.
- Krek, Gregor
1858a Divji mož. *Novice gospodarske, obertniške in narodne* [Ljubljana] 16, list. 11 (17. 3.): 84–85.
1858b O naši književnosti. *Novice...* 16, list 31: 243–244.
1858c Cena pesem narodnih. *Novice...* 16, list 37: 293–294.
1869 *Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie.* Wien [priloga *Jahresbericht über die Steiermärkisch-Landschaftliche Ober-Realschule in Graz*, 18].
1872 Važnost ustnega slovstva (tradicionalne literature) kot izvirnik basnoslovju (mythologiji). *Zora* 1 (12): 171–174.
1873 Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih pesni. *Slovenski narod* 6, št. 137–138, 140, 142, 145 [ponatis v: *Listki* 4: 96–140].
1874 *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte.* Graz: Leuschner & Lubensky.
1876 Beiträge zur slavischen Mythologie. I. Veles, Volos und Blasius. *Archiv für slavische Philologie* [Wien], 1: 134–151.
1877 O nabiranju narodno-slovstvenega blaga. *Novice...* 35, list 14 (4. 4.): 107.
1881 *Kres. Kres* 1 (1): 49–62.
1882 Polyfem v narodnej tradiciji slovanskej. *Kres* 2 (1): 42–52; *Kres* 2 (2): 103–115; *Kres* 2 (3): 155–174.
1887 *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte.* [2., neubearb. u. erw. Aufl.] Graz: Leuschner & Lubensky.
1891 Die slovenische Literatur. V: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, 14. Kärnten und Krain.* Wien. .

1895 *Slavische Anthologie*. Stuttgart: Verlag der J.G. Cotta'schen Buchhandlung.

Kremenšek, Slavko

1973 *Obča etnologija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

1975 Dediščina slovenske etnološke misli 10. stoletja. V: Orožen, Martina (ur.), *11. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti: 127–136.

1978 Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli. V: Kremenšek, Slavko in Angelos Baš (ur.), *Pogledi na etnologijo*. Ljubljana: Partizanska knjiga, Znanstveni tisk: 9–65.

1979 Razsvetljenje in etnološka misel. V: Paternu, Boris idr. (ur.), *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja; 1): 409–419.

1980 H genezi razmerja med etnologijo in slavistikom. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 20 (2): 37–41.

1981 Etnološka misel v obdobju romantike. V: Paternu, Jakopin in Koruza (ur.) 1981: 525–532.

1982 Od Linharta do Trdine – etnologija v zgodovinoписju obdobja razsvetljenstva in romantike. V: Bogataj, Janez (idr., ur.), *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije. Zbornik posvetovanja slovenskih in hrvaških etnologov ob 130-letnici smrti Stanka Vraza*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 8): 135–144.

Kremenšek, Slavko idr. (ur.)

1986 *O razmerju med geografijo in etnologijo / About the Relationship between Geography and Ethnology*. Ljubljana: FF (Dela/Oddelek za geografijo; 3).

Kremenšek, Slavko, Ingrid Slavec in Tatjana Dolžan (ur.)

1989 *Etnologija in domoznanstvo*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 19).

Kropej, Monika

1995 *Pravljica in stvarnost*. Ljubljana: ZRC SAZU (Zbirka ZRC; 5)

1995a Štrekljeva rokopisa predavanj »Slovenske starožitnosti« in »Slovanska etnografija«. V: Muršič in Ramšak (ur.) 1995: 22–29.

2001 *Karel Štreklj. Iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

2004 Mitologija. Mitološka šola. V: Baš, A. (ur.) 2004: 327.

Lutz, Gerhard

1983 Die Entstehung der Ethnologie und das spätere Nebeneinander der Fächer Volkskunde und Völkerkunde in Deutschland. V: Nixdorff, Heide in Thomas Hauschild (ur.), *Europäische Ethnologie. Theorie-und methodendiskussion aus ethnologischer und volkskundlicher Sicht*. Berlin: D. Reimer (Ethnologische Paperbacks): 29–46 [slov. prev.: Nastanek etnologije in poznejše razmerje med Volkskunde in Völkerkunde v Nemčiji. *Glasnik SED* 25 (1–4) 1985: 39–47.]

Majar, Matija

1850 O zapisovanju ljudskih pesmi. *Slovenska bèla* 1: 92.

Matičeto, Milko

1985 O bajnih bitjih na Slovenskem s pristavkom o Kurentu. *Traditiones* 14: 23–32.

Merhar, Boris

1964 Folkora in narodopisje. V: Bernik (ur.) 1964: 116–140.

Mikhailov, Nikolai

2002 *Mythologia slovenica. Poskus rekonstrukcije slovenskega poganskega izročila*. Trst: Mladika.

- Murko, Matija
1896 Narodopisna razstava češkoslovsanska v Pragi I. 1895. *Letopis Matice slovenske*: 75–137.
- Muršič, Rajko in Mojca Ramšak (ur.)
1995 *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 23)
- Novak, Vilko
1960 *Slovenska ljudska kultura. Oris*. Ljubljana: DZS.
1973 Anton Tomaž Linhart o kulturi starih Slovencev. *Traditiones* 2: 35–62 [ponatisnjeno v Novak 1986].
1974 Balthasar Hacquet in slovenska ljudska kultura. *Traditiones* 3: 17–68 [ponatisnjeno v Novak 1986].
1986 *Raziskovalci slovenskega življenja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Paternu, Boris, Franc Jakopin in Jože Koruza (ur.)
1981 *Obdobje romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja; 2).
- Pirjevec, Avgust
1925–32 Krek, Gregor. V: *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga*. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka: 557–558.
- Ramšak, Mojca in Ingrid Slavec Gradišnik
2004 Krek, Gregor. V: Baš, A. (ur.) 2004: 251–252.
- Samec, Drago
2005 Bibliografija Gregorja Kreka [tipkopis, 10 str.].
- Slavec Gradišnik, Ingrid
2000 *Etnologija na Slovenskem. Med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Stanonik, Marija
1979 Viljem Urban. *Slovenski etnograf* 30 (1977): 27–36.
1981 Vprašanje romantične mitološke teorije pri Slovencih. V: Paternu, Jakopin in Koruza (ur.) 1981: 335–353.
2006 Poseganje v slovstveno folkloro – znamenje ustvarjalnosti ali nemoči?. *Traditiones* 35 (1): 7–49.
- Stocking, George Jr. (ur.)
1989 *Romantic Motives. Essays in Anthropological Sensibility*. Madison, WI: The University of Wisconsin Press (HOA; 6).
1996 *Volksgeist as Method and Ethic. Essays in Boasian Ethnography and the German Anthropological Tradition*. Madison, WI: The University of Wisconsin Press (HOA; 8).
- Šmitek, Zmago
1998 *Kristalna gora. Mitološko izročilo Slovencev*. Ljubljana: Forma 7.
2004 *Mitološko izročilo Slovencev. Svetinje preteklosti*. Ljubljana: Študentska založba.
- Štrekelj, Karel
1895–1923 (ur.) *Slovenske narodne pesmi*. (4 zv.) Ljubljana: Slovenska matica.
1898 Predgovor. V: Štrekelj, Karel (ur.), *Slovenske narodne pesmi I*. Ljubljana: Slovenska matica: V–XV.

Terseglav, Marko

1897 *Ljudsko pesništvo*. Ljubljana: Cankarjeva založba (Literarni leksikon. Študije; 32. zv.).

Uredniški odbor Glasnika SED [UO GSED]

1980 *Janez Trdina – etnolog*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 3).

Urry, James

1996 History of anthropology. V: Barnard in Spencer (ur.) 1996: 277–279.

Vermeulen, Han F.

1996 Enlightenment Anthropology. V: Barnard in Spencer (ur.) 1996: 183–185.

Virk, Tomo

1989 *Duhovna zgodovina*. Ljubljana: DZS (Literarni leksikon. Študije; 35).

ETHNOLOGICAL READINGS OF GREGOR KREK

A discourse about the history of a discipline self-confines and self-defines itself by the fact that, more often implicitly rather than explicitly, it says more about itself than about the object of its interest. It is not the aim of this paper to use Gregor Krek as a mirror for ethnology (here the term includes folklore studies as well). It is evident, however, that, up to a certain extent, he is precisely that. A number of extremely variegated articles have been written during the century that has passed since Krek's death that, either directly or indirectly, scrutinize and evaluate Krek's scientific work and orientation, recounting a (his)story about some of the basic dilemmas of scientific development and position of ethnography / ethnology in the 19th and the 20th centuries. These texts reveal the temporal, spatial, and social circumstances at the time of its origin in the era of romanticism; its philological origin; its ideological position (on the question of the genius of the nation, of being Slovenian or Slav); its abstract and methodological starting points and, through this, the general relation between philology (slavistics) and ethnology; the range and limitations of philological methods when dealing with a subject that "lives"; and the "fate" of ethnographic / ethnological / folkloristic topic as it had been understood at a specific time and in relation to one's expert knowledge.

This study examines Krek's scholarly production and responses to it in important ethnological texts on the history of Slovenian ethnology. Most authors have placed his work in the so-called "prehistoric" phase of ethnology and folkloristics. They define him as slavacist and uncritical mythologist, a scholar far too immersed in the tradition of romanticism, and the one responsible for the failure to publish a collection of Slovenian folk songs based on the legacy of Stanko Vraz. This collection was later published under the editorial direction of Karel Štrekelj.

A number of critical reviews have been written by contemporary researchers of literary folklore and folk beliefs, literary historians, and linguistic experts. Because of these, and especially due to an altered view on the ethnographic production of the second half of the 19th century, ethnologists are able to view Gregor Krek in a different light than in the past. Without unduly glorifying he

can be perceived as an intellectual and a professor who had created the foundations not only of slavistics but also of academic ethnography / ethnology grounded on philology. And it was precisely philology that, in the case of Gregor Krek, had created a firm foundation for literary folkloristics and the study of mythology and of mythopoetic tradition.

The philology of the second half of the 19th century saw the formation of scientific production standards that defined a scholar and his or her work, as well as the reception of that production, that is to say its target public, public response, and relevant critical reviews. This code also speaks of the principles and ideological orientations (the purpose of scientific research, for example) and research dilemmas that are still relevant even over a century later. The dilemmas cover a variety of problems such as the relation between ethnology and folklore studies, definition of popular traditions, research methods, and relationship between the researcher and the object of his or her research, to name a few. A scientific breakthrough of considerable importance for ethnology and folklore studies occurred only within philology. Beginning with Jernej Kopitar, university professors with a degree in philology started to indicate in accord with the methodology and the scope of philology at the time or, to put it differently, of widely viewed slavistics, also principles of ethnographic research. These principles, of course, were then limited solely to literary folklore, in whichever way this notion had been understood at that time. Within this context, Krek is perhaps the most typical representative of his time, provided that we agree that Karel Štrelkelj and Matija Murko surpassed the more narrowly conceived philological orientation; this refers mostly to the extent of the object of ethnography, but partly also to its method.

The manner in which Slovenian ethnology viewed Gregor Krek and his scholarly production in relation to its own development aptly illustrates the multilayered and versatile nature of intellectual, institutional, biographic, and possibly yet another kind of the history of ethnology. Its findings do not indicate solely an accumulation of knowledge and learning that would remain eternally unchallenged but also record and draw attention to mistakes, imperfections, and detours on its way.

Doc. dr. Ingrid Slavec Gradišnik
 Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU
 Novi trg 2, 1000 Ljubljana
 ingrid@zrc-sazu.si